

228.

СТУДЕНТСЬКИЙ ВІСТНИК

ЖУРНАЛ ЦЕНТРАЛЬНОГО СОЮЗУ
УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА
(ЦЕСУС)

Річник I

МЮНХЕН

Ч. 1

СТУДЕНТСЬКИЙ ВІСТНИК

ЖУРНАЛ ЦЕНТРАЛЬНОГО СОЮЗУ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА
(ЦЕСУС)

Редактує Колегія.

З М І С Т :

Від Редакційної Колегії.

- Д-р В. Янів З перспективи чверть року
- Р. Лісовий Суспільність і наука.
- Проф. В. Гришко Вивчаймо науку історії українського права!
- Д-р І. Існяк-Рудницький Розбіжності в міжнародному
студентському русі.
- З „Neueste Nachrichten“ Криза університету.

Огляд:

Українська Студентська Громада в Римі
Баварська конференція „Пакс Романа“
Конгрес Соціаліст. Нім. Студ. Союзу
Німецький філософський конгрес 1947
„В людні людяне рятувати“.

Хроніка.

Ціна 3 нім. марки.

Квартальний додаток до часопису «Наше Життя».

Появився в грудні 1947 р.

Quarterly supplement to «Our Life» — Augsburg
Authorized by EUCOM Hq. Civil Affairs Division 14.Juli 1947
Authorization A. G. 383. 7 GEC-AGO

Студентський Вістник

ЖУРНАЛ ЦЕНТРАЛЬНОГО СОЮЗУ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА
(ЦЕСУС)

Річник I

Мюнхен

Число 1

Даємо още до рук українського студентства перше число «Студентського Вістника». Це перше число появляється зі значним опізненням, на що вплинули різні причини організаційного і технічного порядку. Нова платформа побудови студентського життя на еміграції вимагала основної переорганізації, що забрало багато часу. Тож справи технічного порядку, брак ліцензії, перешкоди з друком — все це загальмувало видання журналу більше чим на один місяць, хоч матеріали вже були готові.

«Студентський Вістник» видає Управа Центрального Союзу Українського Студентства, а редактує окрім Редакційна Колегія. І Управа ЦЕСУС-у і Редакційна Колегія дуже добре здають собі справу з усіх тих труднощів, які сьогодні є зв'язані з видаванням такого журналу і з тієї відповідальності, яка тяжить із-за цього на них. Не йдеться тут лише про технічні чи фінансові труднощі, хоч і вони повсякденно даються відчути і які помітно гальмують працю, але про труднощі іншого порядку, які виникають із сьогоднішніх складних відносин та особливостей сучасного студентського середовища. Ці труднощі зрозуміє кожний, хто тільки знає сьогоднішнє студентське середовище, його персональний склад і психіку, круг заціків, круг заціків та ступінь активності, нуртуєчі в ньому ідеї, як різною вплив посторонніх сил у формі різних громадсько-політичних факторів.

Тут не місце присвячувати цим всім справам увагу, це буде зроблене на сторінках «Студентського Вістника», але ми відмічаемо їх тому, щоб увагливо керотко всю складність сучасної студентської проблематики.

Маємо всі підстави надіятись, що започаткована в червні ц. р. праця над оздоровленням студентського середовища принесе успіхи. «Студентський Вістник» являється виразником всіх конструктивних елементів серед студентського загалу, які добро спільноти ставлять понад особисті чи групово-партійні переконання. Він є теж виразником тих не-студентів, які стоять близько студентського життя і ним живо цікавляться, та які цей принцип визнають. Заступаючи таку позицію, ми добачаємо в тому запоруку свого успіху.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ.

З ПЕРСПЕКТИВИ ЧВЕРТЬ РОКУ

(Думки про загальний студентський з'їзд і довершенні на ньому об'єднання).

Від радісного червневого дня, в якім дійсністю сталася мрія українського студентства про об'єднання, минуло більше як чверть року. Про довершенні об'єднання заговорила вся без виміку українська преса. Про конгрес обширило й довго дискутувало. Чулося різні голоси: від одушевлення зачинаючи, на недовірі кінчаючи. Все ж у всіх толосах переважав тон доброзичливості. Подія набирала загально-громадянського значення. Між тим довелось пройти ІІ уже теж і першу пробу життя. Іншими словами щораз більше зближаємося до хвилини, яка дає т. зв. історичну перспективу. Спробуємо отже поробити деякі підсумки минулого; одночасно проаналізуємо сучасний момент і старатись будемо дати деякі напрямки на майбутнє.

Прилюдна опінія оцінила загальний з'їзд студенства, як зворотний пункт в житті нашої еміграції. До цього часу грізною хвилею котилася роз'єднання. Проявлялося воно не лише в партійних непорозуміннях і крикливій часописний сварці, але теж на терені професійних організацій. Поставали рівнобіжні спілки з однаковими по суті цілями і непримиримо до себе наставленим членством: існували дві студентські централі, два товариства б. політ.-в'язнів, два об'єднання журналістів. Спір перенісся й на терен верховної установи ЦПУЕ, коли то в травні на з'їзді засліплени проти凡ники не могли найти порозуміння в справі вибору проводу. Хвилина була справді загрозлива. Здавалося, що наше життя котиться в безодню.

І ось перший прояв противезіння виходить з рядів тих, яких довгі роки вважала суспільність найбільш нерозважними, пристрасно-запальними, нетolerантними. Молодь перша зуміла зректися чогось! Чого саме? Чи може стижійний гін до об'єднання був зреченням з переконань, — був отже виявом безпринципності, безобличності, аморфності, байдужності?

Ми дошукуємося джерела об'єднання студентства в студентській традиції. Наше студенство було завжди поступове, патріотичне й глибоко ідеїне. І ця традиція мала рівно зобов'язуючу силу для сьогоднішнього студенства, як зобов'язуючою вона була для студенства «тридцятих» років. Студентство побачило, що доктринерство й партійна засліплість старшого громадянства веде цілу еміграцію в Імпас. Молодь перша усвідомила собі, що безпощадна партійна ворожнеча це склеротична заскорузлість, од якої від подихом смерти. Вона рішила шукати ціляху, роз'язки. І вона, ведена здоровим інстинктом, виявила себе поступовою в найкрамцему цього слова значені. Вона перша не завагалася зірвати з минувшиною, як ця минувшина вильвилася шкідливою й руйнуючою. Одночасно відчуло студенство як злочинне лицемірство пустословне накликування до згоди без широї волі дійсно погодитись. Скільки ж разів мусіла нам нагадувати приповідка про давні, що до церкви смікає... Ідеальному гуртоші видалось святотатством співання святих слів молитви «Боже нам єдність подай» з однотаковою тупою настанововою не поступитись ні на

п'ядь зі своїх, іноді сильно перестарілих, поглядів. Молодь в основному є чесна й бридиться фальшом і ложжю. Як згоду, як внутрішній мир віажається ознакою патріотизму, то молодь поспідозив не на словах, а за ділі рішила зливатись патріотичною. І вкінці традиційна ідейність нашого молодого покоління казала йому зрезигнувати з малого для великого, зректися з неістотного для суттєвого, поступитися маловажливим для єдиного за потребу. Так очже зрікалося воно не зі своїх ідей і поглядів, бо цього ніхто не вимагав. Але нове покоління зуміло рішуче поставити загальне над есобисте, національне над групове чи партійне, «Sicut rei publicae». над амбіцією. Так як студентство наше завжди вміло засвідчити свою ідейність чином, так тепер зуміло воно виявити ідейність думки, шляхетності. І в тому добачуємося, безперечно, своєрідної традиції, наслідовності, тягlosti.

Оптерті на найкращій традиції прикмети: поступовість, патріотизм і ідейність є ті «exemplia, quae trahunt». І цінності ті, які українському студентству запевнили нераз вирішну роль в важливих хвилинах нашої історії, слід плекати. А втім ми впевнені, що постава студентаства дійсно буде мати зобов'язуючу силу для суспільності, — що стане для загалу зразком.

Для заокруглення думки слід ще додати, що погляд пре мерозважність нашого молодого покоління, про його нахил до ізольованості, про широко дискутовану в «тридцятих» роках пайдократію полягає на непорозумінні. Не молодь ізольувалася від старшої генерації, а, на-впаки, досвідчені мужі не шукали зв'язку зі студентством. Щойно тоді, як провідні круги побачили, що грядуче покоління йде своїм шляхом, що партійні лідери стають «генералами без війська», заметушились вони й стали відпихати від себе вину й обвинувачувати інших. Як же ж інакше є сьогодні, як низка колишніх студентських провідників не пориває зв'язків з недавніми товаришами й старається іх завжди розуміти й передати їм свій досвід, нерідко добутий дорогою ціною розчарувань і невдач. І в цій дружній опімправі двох генерацій слід добачуватись без сумніву джерела творчого конструктивізму, що є цінним доповненням жертвеного шукання.

На основі дотепер сказаного можна б робити висновки, що об'єднання є чисто розумове. Студентство розумово дійшло до переконання, що роз'єднання є шкідливе, і тому рішило довести до злиття централь. Чисто розумове об'єднання було б радше механічного, не опертого на глибинних почуваннях, характеру. Це має остильки своє значення, що механічне об'єднання, хай навіть оптерте на найбільш логічних основах, є наражене на поважні небезпеки.

При аналізі цього питання не можна забувати, що ясні, захоплюючі життєві моменти визволяють почування. В хвилині, як студентство відчувало об'єднання, як радісний факт, що викликав шире зворушення в присутніх, перемінявся оптертій на чисто розумових основах акт злиття двох студентських централь в органічну сполуку. Чим дальше, тим більш ця органічність поглиблювалась. Радість суспільності, відгуки преси, голоси признання, охота наслідувати студентство зродили почування, які залишили тривкий слід. Сьогодні студентство не тільки холодно розуміє, що треба було об'єднатись. Воно є вже торде на своє об'єднання; воно його любить, ним дорожить. Механічно-розумовий акт ставав чимразбільше чуттєво-органічним і тривалим фактом, який став основою до звольних чинів. Це пора всім скептикам усвідомити. Це ясно можна було бачити впродовж трьох перших

місяців прамі нового студентського проводу. І сьогодні небезпека нового розбиття чи глибшого непорозуміння є мінімальна.

Стільки аналізи минулого. Приходимо до сучасного. Чи справді отже небезпека вже немає? «На жаль, — ще не всі усунені. На щастя однак, лежать вони здебільша поза студентством. Головна річ — це саме «недовірливі Томи». Вони чи не виключно в старшім громадянстві. Мені доводилось чути аж надто часто питання в роді: «Але скажіть, чи це об'єднання тривале?». Часто було це питання виявом доброчесливості, але іноді я відчував теж злосливесть. Зразу я спокійно вяснював, з часом мене це питання хвилювало, вкінці хотілося з досади кричати: «Якщо Ви, добродію, не будете своїм скептицизмом вносити отрути в здорове середовище, то напевно тривале!» Як же ж знаменне *signum temporis*. Не віримо вже, що ми здібні на справжні вияви конструктивізму!

А може причина в тому, що питуючі не пережили хвилини, яка зворушувала найбільш тверезих, яка змінила людей і надавала тривалості фактам.

Друга небезпека в імперіялістичних тенденціях партійних проводів. Якщо вони накажуть зв'язанням партійною дисципліною членам-студентам вносити заколот, може відновитись напруження. Цій загрозі мусить студентство протиставити тверду опінію, що сильнішою від партійної дисципліни мусить бути совість одиниць. Як студент бачить, що наказ партії діє на школу студентства, мусить зуміти відмовитись від виконання наказу. Мусимо зірвати з партійними автоматами, а замагати до людини, відповідальної за свої вчинки і слова. Во сьогодні зі своєї волі або зі свого переконання ніякий студент не внесе ферменту в ряди своєї тіснішої спільноти. Слід подбати, щоб не віні зін ферменту з чужого наказу, — з наказу середовищ, які не пережили моменту об'єднання й не зрозуміють сучасного студентського середовища. Геть брудні руки від святого для нас діла, яким дорожимо! Право голосу в студентстві дістануть партії щойно тоді, як зуміють теж спільну мову між собою, як іхні лідери перестануть бути поблібленими гробами, окайними фарисеями, що других навчають, самі ж є дуплавим деревом, повним гадюччя.

Стільки негативів у сучасному. Куди більше позитивів. Найбільший в тому, що студентські провідники зуміли, не зрікаючись своїх переконань ані навіть партійної приналежності, зберегти свій погляд на кожну справу й оцінювати її не з партійної точки зору, а з точки її корисності чи шкідливості. В висліді маємо в студентстві «коаліційний уряд», — те, чого не має супільність. Доказ політичного вироблення й розуму. Запорука, що як зі сьогоднішніх студентів виростуть муки, напевно покращає наше політичне життя.

Але позитив не в «коаліційності», а в чімсь безконечно більшим. Члени студентського проводу навчилися за три місяці співпраці довіряти собі. На засіданнях не рішає голосування, але переконання, що такий саме вихід найкращий. Часто, в випадку неузгоднення погляду, більшість резигнує з переголосування, доки дійсність не виявить беззаперечності рації. Засідання Управи ЦЕСУС-а — це безупинне витворювання нових форм співпраці, це безупинний ріст культури у громадянській співдії. Сьогодні напевно всім відповідальним керівним студентським чинникам віддається дуже далеким той час, коли то невибаглива лайка заступала дискусію. Лицарське скрещення штаг, але ніколи обида — це с ідеал, якого ні разу впродовж трьох місяців не порушено!

Чи це вияв взаємної толеранції? Безсумнівно так! Але крім толеранції народжується щось нове: культура середовища. Засудження пасквілів на останньому студентському конгресі це не був мабуть тільки акт сатисфакції для обидвох, щоб не ускладнювати підложжя для обсценії; це був вже вияв основного процесу, який сьогодні змагає до щораз чіткішої кристалізації.

Ми старались виказати, що в сучасному позитиви сильно переважають над негативами й що по суті зводять вони правдоподібність якоїсь поважнішої загрози конфлікту до незначного мінімуму. Які ж є витяги на будуче? Зокрема, які напрямні, щоб небезпеку зовсім вилучити зі студентського життя.

Студентство їде наявних успіхів праці, які вказували б неоспоримо на єдиноправильність обраних шляхів, які ставали б аргументом за довершеним об'єднанням, які свідчили б про корисність теперішніх форм праці для загальної справи. Іде про успіхи, які тримали б увагу студентства в напрузі, які творили б опінію, які в нівець обертали б недовір'я.

Дальше йде про ідейне пов'язання студентства. Річ природна, не думаємо про якусь ідеологічну абсолютну єдність, монопартійність і т. п. Все ж мусить бути якісь загально обов'язуючі принципи, якась спільна платформа, якийсь спільний виховний ідеал, що, не виключаючи різних шляхів, ставить одну ціль перед очі.

Так з огляду на конечність вияву, як теж з огляду на вироблення ідеологічних напрямних та планів на майбутнє слід визнати далекоссягле значення за плянованим конгресом, який має одночасно бути одною з ферм святкування 25-ліття існування ЦЕСУС-а.

Підготовка до конгресу мусить теж збудити енергію студентства, яка в останньому дещо ослабла. Це послаблення є вправді зрозуміле, але не дастесь виправдати. З одного боку є воно виявом деякого психічного відпруження по зусильним прямуванням до цілі. Але ж бо саме осягнення цілі — об'єднання студентства — є, правду кажучи, властиво щойно вступом до творчої діяльності. З другого боку перше спонукував до виявів страх, щоб «противна сторона» не показалась меткішою, справнішою, вартіснішою. Тут знову треба дати доказ, що ідеал і вартості мають більшу зобов'язуючу силу, ніж конкуренція партійних противників.

Правда, є теж об'єктивні дані, які не сприяють живому розвою діяльності. Енергію будить в першу чергу преса. До правильного видавання преси потрібний знов видавничий фонд. А фінанси це ахілев п'ята студентської централі. Входить, що в першу чергу треба здобути гроші. Безперечно, можна б звернутись за грішми до громадянства. Але певніший і більш відповідний шлях це здобуття гроша власними силами. Повинно бути амбіцією кожної студентської громади зокрема, щоб у ювілейному році заробити для централі гріш і в той спосіб забезпечити їй можливість виявів. Ініціативи в здобуванні гроша не сміємо централізувати; ІІ треба розложити на поодинокі осередки й тут рішуче слово за всіми, — поле до попису і можливість «конкуренції» для всіх.

Сама ж преса повинна поруч активізації студентського загалу й всесторонньої підготовки конгресу сповнити ще важливу суспільну функцію. Зі студентством так чи інакше є за'язана поважна скількість старших громадян, різних політичних переконань, різних партійних пріналежностей, різного віку. Для прикладу назовемо: професуру

наших високих школ, колишніх студентських провідників, частинно теж представників мистецько-літературного сайту тощо. Студентський центральний орган має притягнути їх усіх до співпраці. На нашу думку, одне окреме число повинно бути для усіх тих, які дорожать студентською традицією чи для яких студентські справи не є байдужі. В той спосіб на сторінках студентського органу могли б зустрітись зі собою й наблизитись до себе люди з різних таборів, яких нерідко ділять різні «барикади». Створена база співпраці може мати далекосвітні наслідки. Зустрівшись раз на нейтральному форумі побіч себе, можуть привикнути різнопорядні противники до думки, що час ім частіше й у інших ділянках співпрацювати. В цей спосіб може студентство, втягаючи старше покоління до співпраці зі собою, поволі перетворювати ментальність недовір'я й ворогування. В тому важлива супільна функція студентських органів.

Але в загальному треба найбільших зусиль доложити, щоб студентські видання були органами студентів, а не для студентів, — тобто щоб авторами були в переважаючій скількості самі таки студенти. Не дешеве почування, моралізаторство, проповідництво, але творче шукання, змагання за кристалізацію думки, бурхливе життя з усіми небезпеками, а то й навіть невдачами, має характеризувати видання молодих. Во найкращою школою є не чуже слово, але самостійне творення. І загрозливі був би стан, якщо б студентство відвівало від самостійності, а давало себе провадити за руку. Не слід забувати, що сьогоднішні студенти це завтрашній провід. Хто ж буде відповідати за долю народу, як сьогоднішніх провідників не стане, заки ще їхні наступники навчаться самостійності?

Для ясності думки хочемо підкреслити, що старше громадянство може і повинно співпрацювати в студентських органах (не тільки в ряди-годи в якихсь святочних числах), але відсотково мусить переважати статті самих таки студентів. На сторінках студентської преси повинні виростати нові журналісти з широкими обріями і гострою думкою.

В тому будуванні студентської преси має бути той самий відблиск змагання до утримання традиції, який виявився в підборі назви «Студентський Вістник» — це первісний офіціоз ЦЕСУС-а, що ізза матеріальних труднощів перестав виходити 15 літ тому. Сьогодні в роковини 25-ліття студентство вважає своїм обов'язком відновити видавання колишнього офіціозу. Це є послідовність, яку студентство старається в плеканні традиції скрізь проводити. Факт рішуче гідний відмічення.

Може хтось закинути, що в цій статті занадто багато ідеалізування молоді, що стаття радше дає образ, яким хоче студентство бачити автор, ніж уявляє відбиття дійсності. На закін відповідаємо, що зразок творить опінію, яка зобов'язує. Впрочім, це основна засада творчості й успіху, щоб радше вказувати на світлі моменти, ніж картати й ширити невдоволення. Тому радше підшукаємо радісні факти, ніж згущуємо фарби. Хочемо тільки з притиском підкреслити, що основа до саме такого насвітлення ситуації є. Бо об'єднання не зродилось з порожнечі, а таки з прикмет і цінностей студентства.

Життєві пессимісти чи розчаровані будуть може вказувати, що об'єднання це заслуга тільки однини, що між проводом в загалом є прірва і т. п. Тим слід відповісти, що без волі загалу ніколи одниницям не вдалося б збудувати тої будівлі, якою сьогодні радіє кожний студент. І саме ця загальна радість підкреслює теж вартість студентської

спільноти. А як є навіть ще різниці між провідними одиницями, а пересічними студентами, так це явно нормальне. А втім є завдання проводу неапінно працювати над вирівненням позему, над піднесенням його вгору.

Впрочім, аважаємо конечним теж іноді й підкреслити негативи. Але на все є своє місце. І про негативи автор цих рядків мав і матиме нагоду говорити й писати. Але як не можна замикати очей на негативи, так не сміємо закривати теж позитиви. Зокрема тоді, як зони заговорили з такою переконливою силою, як в дні 30. VI. ц. р.

Ми віримо, що ці позитиви дадуть студентству потрібний запал до зусиль і змагання до безупинного поступу для добра і слави народу, якому стільки вже студентських генерацій складало в дані все най-цінніше, до жертви життя і особистої свободи включно.

Р. ЛІСОВИЙ.

СУСПІЛЬНІСТЬ І НАУКА¹⁾

(Декілька завваж до нашого суспільного процесу на чужині).

1. Невже ж реабілітація науки?

Так вже в нас складається, що кожний розгляд питань нашого суспільного життя треба зачинати від дуже невеселих стверджень. Кого не оглушило море виголошуваних у пророчому тоні та до несмачності пустих патріотичних тирад, той мусітиме признати, що ситуація, в якій живемо, незвичайно важка. Нас давить не тільки зловісний уклад політичних сил в Європі. Є ще інші речі, що розбивають всяку снагу. Якась небувала расп'я опанувала українські голови й серця — расп'я, що не тільки не вигасає, але кормиться і росте сама з себе. Дивне і на перший погляд незрозуміле є те, що в суперечності до реального стану українського середовища повітря насичене нібито абсолютно певними прогнозами про «світле майбутнє». Скільки разів чуєте чи питаете партійних програмовців, то з почуттям моторошності довідаєтесь про те, що поза цією дуже сірою дійсністю, яку оглядає кожний, пливе якийсь «залізний» процес, кермований точно тими законами, що містяться в патріотичних тирадах, і що той дивний процес, оци «власти в іша дійсність» поверне все у бажане русло до «вимріяної мети». Такий процес невловимий, але в нього наказують вірити. Единим, але зате остаточним аргументом за таким способом сприймання світу є відклик до величі жертв, зложених у боротьбі за Україну і відклик до кривавої боротьби з окупантами. Чи жертви і збройна боротьба мусять мати щонебудь спільного з тим образом світу, що його подають до відома автори патріотичних тирад, це ще велике питання. На всякий випадок бачимо серед патріотичної громади помітне дивне розщілення образу світу: одна частина до нікчемності сіра, а друга велика й велична. Може хтось відповість: це явице зовсім не таке дивне; бачити світ людини розщіленім є нічим іншим, як питоменністю ідеологічного бачення речей. Найбільш

¹⁾ Статтю поміщується порядком дискусії.

зідема схема, що, до речі, у різних відмінах повторяється, хоче бачити в сивій давнині ідеальний стан рая, у сучасності терпіння і не-долю, а в майбутньому нову світлу добу. Ця яскрава суперечність між сірістю сучасності і світлим образом майбутнього кличе якраз людину до боротьби за краще життя. На жаль, в такий спосіб не можна пояснити розщепленості українського образу світу на чужині. Уважне око примітить, що якраз в цьому образі не йдеться так дуже про суперечність між сірим сучасним і світлим майбутнім. Для українця розширення і роздерта надвое таки його сучасність. Це ж є часте явище, що напр., у приватних розмовах українець бачить світ чорним і абсолютно безнадійним, а коли він же ж говорить пів години пізніше, напр., на якомусь зібранні, то вам лячно стане від гучних слів про «залізні сили», що працюють для нашої «світлої мети», про «невгнутість волі» усіх українців ітп. І таке стрічається і в молодих, і в старих. Як це можливо, щоб один реальний світ в образі тієї самої людини так роздвоївся? Чому заховуємо для приватного вживання найтемнішу картину, по всій імовірності теж неслухну, і чому, йдучи перед ширшою громадою, говоримо з позою святого переконання те, чого ніякими фактичними даними засвідчити не можемо? Іншими словами: чому, вирушаючи в суспільність, уживаемо стільки фальшу? Не можна тут вже говорити навіть про брехню, якщо під цим словом розуміти свідомо й навмисне роблену, для обману других обчислену, неправду. Тут маємо до діла з фальшем, що зрісся з цілім способом думання і відчуття, з внутрішньою неправдою, з габітуальною ложжю. Вона так вжерлася в людей, що вони не можуть інакше думати, говорити і звичайно не можуть визволитися із прожитого кола своїх уявлень. Тут не помагають ніякі якісь факти реального життя. Звичайно тільки важкі катастрофи можуть проломити цю тиранську зв'язаність людини.

А тимчасом реальне життя має дуже невимолиму логіку, якої ніякими довільностями поодиноких людей, чи навіть груп, не обійти. Внутрішня неправда, що опанувала суспільне життя, дає себе відчути нестерпним кліматом життя та болочими зривами. Що з усіх громових заяв і таких же діагноз і прогноз, коли ознаки загальній зневіри мкожаться з дня на день, а люди, що не затратили ще відчуття вартостей, тікають у приватне життя, мотивуючи це тим, що суспільне життя сталося тереном опришківства! Пощо говорити про відвічність законів «буття нації», пощо відкликатися до імен Святослава, Володимира, Богдана Гетьмана, якщо є відомим фактом, що сучасні покоління зперто ігнорують наш модерний досвід та позабувають навіть тих, що ще вчора жили між нами? Навіщо чванитися вибуялим активізмом молодшого покоління та його незламною волею боротьби за Україну, якщо загально відомо, що в цьому активізмі ні почуття міри й відповідальності, ні належного русла немає! Пощо проповідувати високі моральні вартості, приголомшувати себе деклямаціями про ідеальний лад майбутньої України й обіцювати такі дари ще й другим народам, коли на нашому малому хозйстві ідуть в наругу найбільші елементарні вартості людини! А врешті відклик до жертв життя й крізь за Україну, що має бути остаточним аргументом для підпертя патріотичних тирад, є тільки глумом над тими жертвами і цим відкликом стараються патріотичні гучномовці закрити власну і власних слів внутрішню неправду.

Картина виходить одностайлно — понуро і, якщо б так, II оставили, то вона була б лише малим причинником до поглиблення рідної безнадії.

На щастя, такий образ сучасної ситуації є дуже односторонній. Він спирається вправді на неоспоримих і загально-відомих явищах, однак це ще далеко не все. Є теж інші явища, яких загал здебільша ще не заважають. Поволі нарощають і приходять до голосу свіжі суспільні сили, покищо у формі малих островів. Загальні тенденції — йти з духом фальшу — протиставлять вони свою волю до генеральної застанови над речами аж до самих фундаментів. І те власне дуже характеристичне для тих грядучих суспільних сил та для оживлюючого їх духа, що їм притаманна тута за новою українською науковою, що була б суспільною потугою. Є всі підстави думати, що наука, ще вчора зневажувана і легковажена, перейде в нашій суспільності свій час великої реабілітації. Якраз в цю сторону звертаються очі багатьох. Щораз більше набирає сили сподівання, що здвиг нашої науки на чужині у вирішальний спосіб причиниться до перемоги над тією внутрішньою неправдою, якою діше еміграційне суспільство, та маємо і для Рідної Землі благословенні наслідки.

Чи є оправдані надії нових суспільних сил? Чи вільно вимагати від науки аж такої суспільної функції? — Усе це дуже складні питання. У цій статті можемо порушити лише деякі пункти проблематики. Однак і до цього треба далеко вийти поза наші досьогочасні твердження, якщо хочемо бойді з найближчими питаннями дати собі раду. Ми хотіли б в першу чергу знати, звідки взялося в нашому суспільному житті той дух внутрішньої неправди і чому він так далеко вжерся в основну поставу людини. Може хтось сказати, що в основі цього лежить моральна слабість наших людей. Така відповідь не тільки нічого не пояснює, але є теж трійлива. Та ж відомо, що перед тим духом неправди не встоялися навіть ті, що йшли відважно в життя, не лякаючись ні небезпек, ні жертв. Ця пригадка містить у собі моменти перестороги. Не вільно упрощувати справи, перетягаючи їх ніби в етичну площину. А справа є справду першорядного значення. Іде тут в першу чергу про людину, що хоче бутиносієм українського визвольного руху.

2. Війна і революція — два засадничі висліди нової української дійсності.

Внутрішня неправда нашої суспільної сфери, якщо різні познаки не вводять нас в блуд, є тільки своєрідною і одночасно загально поширою відміною духової сліпоти взагалі. Якщо це так, то її існування було б дуже тісно пов'язане із станом та проблематикою сучасної української науки. Цю пов'язаність можна так інтерпретувати, що наша наука у великій мірі відповідальна за распро в Українських головах і серцях. Відповідальна не тим, що распро сама чинила, а тим, що зловісним тенденціям нашого життя у сліщний час і з належною силою не противсталася.

Такий закид є чимсь дуже знайомим. Не від сьогодні твердили і твердять, що наша наука на західних землях і на чужині, де вона все таки мала свободніший віддих, «відчужилася від життя» — замкнулася в дрібних дослідах, стратила характер воюючого шукача правди. Проти такої дуже неприхильної оцінки не протестували засадничо навіть її сьогоднішні чи вчорашні репрезентанти. Що більше: серед них була охота і воля захтуалізувати наукову проблематику, наблизити її до життєвих ситуацій української людини сучасності. І з таких тенденцій зродився перед війною відомий журнал «Сьогочесне і

минуле». — Чи така дорога вела до властивої цілі, іншими словами: чи в такий спосіб можна було поставити науку у безпосереднє відношення до проблем української сучасності, які чайже не кінчилися на лінії ризьких кордонів, треба дуже сумніватись.

Ми цитували лише один відомий закид в сторону української науки західних земель і чужини, не розглядаючи однаке його слушності. Важне було для нас лише те, що цей закид висів у повітрі, мав отже характер загально-поширеної думки. В цьому була його сила і та одночасно його надзвичайна слабість. Що з того, що загал, а особливо молодь, вимагали від науки «великих речей», — а назвіть своєрідних об'явлень, коли не було взагалі відоме, що має означати оте «оживлення» науки, та як розуміти її актуалізацію! Молоді казали звичайно: «наука на службу нації!» — та одна хвилина застанови може повчити кожного, що це лише гасло, як багато інших, а ніяка відповідь. Якщо під терміном «Нація» (з великої літери) розуміти, так як це робили часто націоналісти, етичний абсолют, або просто Бога на землі, то те гасло не могло мати для конкретної здвигу науки найменшого позитивного значення. Хто ж мав розсуджувати у сумнівних випадках, що йде «на службу Нації» — а що ні? Практично виглядає в таких випадках так, що трон судді узурпує собі та політична партія, чка проголошує себе прямим речником «волі Нації». У висліді викодить таке, що наука має підчинитися політичній силі, якомусь «режимові», та має йому давати підмурівок. А це значить для неї йти у ярмо і на самоліквідацію. Зрештою, ніде не написано, що наука має йти чільно руку якийсь пануючій в даній суспільності тенденції або силі, яка може бути сліпа й примітивна. Та її взагалі в'язання науки до одного воза із пануючими в суспільності тенденціями є річ дуже сумнівної вартості. Кожне посилання науки на «службу» — чомусь чи якомусь звніть немилим звуком. Свобода чи автономність науки має таки якийсь добрий сенс. Це не значить, що науку треба ставити поза суспільністю і поза людиною. Це значить лише, що всяке швидке погоджування великих труднощів нашого життя при помочі крилатого гасла не має ніякої позитивної вартості. З тієї причини теж усякі заходи для направління стану науки, що своє обґрунтування мають здебільша в пануючих серед широкого заталу гаслах, а не в якомусь духовному зрушенні самих людей науки, лиха не направлять.

Закид, якому ми присвятили дещо уваги, походить від суспільності і звертається вістрям проти деяких тенденцій української науки та її представників на західних землях і еміграції. Це його вістря можна однака теж дуже добре повернути в противному напрямі, докладніше: проти суспільства. Людям науки можна легко боронитися. Вони можуть питатися: чому ж ця суспільність, що піднімає тепер закиди, не подбала своєчасно про доплив відповідної кількості молодих сил до науки? Чому вона, маючи за собою все таки різні засоби регулювання людських енергій, дозволила колись подавляючій більшості молоді відійти в політику, що мало нераз катастрофальні наслідки. Чому вона викликала і плекала в себе ворожі науці тенденції? Чому вона колись так дуже пригадувала в себе якийсь примітивний «практицизм» — і відбирала тим згори всякий соціальний простір для досліду?

Висновок із цих коротких завважень ясний: скільки разів хочемо обмежитися до того, що знаходимо в прилюдній опінії, впадаємо неутильно в блудне коло. Прийняті загально погляди і такі ж гасла розпліваються в мріковину, якщо підійти до них із застановою. На

цьому видно добре велику пробоїну нашої думки на протязі двох останніх десятків літ. Суспільність нашого заходу воліла заснути очі на речі зasadничі, вдоволяючись тим, що молоде покоління грати патріотизмом та одушевлене воєлою до боротьби і жертви.

Не завжди панував у нас такий стан. Ще не так дуже давно уважали в нас науку одним із наймогутніших двигунів нашого новітнього відродження. Наука випловяла українську ідею змістом, поглиблювала її питому вагу, давала воюючому українству зброю — аргумент. Публіцистика і другі фактори приплодної опінії стояли дуже близько наукового досліду і були частинно презентовані людьми науки. Не забуваймо, що ще у 20-тих роках на нашему заході було чути відгомін наукової роботи і думки М. Грушевського: тоді ще жили і діяли Гнатюк, Томашівський і Липинський. Тоді була ще помітна у нашому житті участь юристів, а при цьому давала відчути свою присутність теж соціологічна думка (Грушевський, Липинський, Старосольський). Та це був теж час, коли приходила до голосу велика криза. Її людським тереном було в першу чергу це покоління, що служило вояками у визвольній війні.

Тут свідомо поминаємо відносини і наукові зусилля в підбольшевицькій частині України. Там розгорталась наука в помітно нових і нераз дуже великих горизонтах та опинилася відразу на відкритому фронті боротьби. Ця справа вимагає вичерпного з'ясування тими, що мали до неї безпосереднє відношення³⁾. У цій хвилині важне для нас питання, чому теремні кризи зробилося якраз це покоління нашого заходу, а докладніше Галичини, що у визвольній війні поклаво невмирущі заслуги. Невже ж зустріч з великими історичними ситуаціями та програма були джерелом його зневіри? Тут можна сміливо поставити твердження, що було навпаки. Сай факт програної ще нічого не каже.

Є ж загально відоме, що це покоління не принесло додому буйних юнацьких мрій, але вернулося до рідних хат з успішністю, яку дас єдино активна причастність до великих історичних ситуацій. Духові зусилля попередніх поколінь намагалися з усієї сили утримувати українську ідею, вивінчувати її аргументами перед собою і перед чужими оправдати її; практики руху відродженого українства старалися вибороти для нього належне йому право. Усі такі намагання можуть розростатися безмірно своєю вагою, однаке їм бракує ще чогось останнього, що переконує та в незідклічний спосіб утверджує. Це останнє принесла якраз визвольна війна. Що ще заора бодай трохи стояло під знаком питання, те зробилося, якраз завдяки тій війні, самозрозумілим. Багато вчораших проблем було відразу вирішено. Нпр., галицьке московофільство, що у своїй величезній частині було спротивом консервативних елементів села і інтелігенції проти вузькості українського народоведства, стацюло якраз у війні на українську, цебто, завдяки війні за державу, дуже поширену і поглиблена платформу. Кого цей приклад вражас, той не повинен забувати, що московофільські елементи були знані в армії з вірної служби справі. Так само болюче колись питання самостійності української мови перейшло виразно до вчораших: для українца, що перейшов визвольний змаг, було досить байдуже, як на що справу скоче дивитися.

³⁾ Читачів можемо покищо відіслати до дуже цінної праці С. Николишина: «Культурна політика большевиків і український культурний процес». Її перевидано недавно на чужині друком.

ворожий народ. Не припадково залишив большевицький імперіалізм перестарілі методи російської культурної, а зокрема мовної політики. Це тільки знак, що надійшла справді якась нова доба із новим стилем боротьби.

Вище було згадано про духову кризу, що захопила якраз те покоління нашого заходу, що боролося збройно за українську державу. Таке ствердження звучить досить несподівано, незрозуміло і — парадоксально. Це тимбільше, що це покоління, як ми сьогодні без пересади можемо сказати, пройшло роки визвольної боротьби бездоганно. Де тоді його збройна рука, там був лад і закон. У нього не було ні пізнішого демонізму влади, ні шалу т.зв. геніяльності. Воно ж принесло з побоєвищ ту нову упевненість, на підложці якої виросла воля нового українця. Воля не аргументувати своє існування, пе добиватися прав, а просто воля будувати життя по власній уподобі. Сути проти цього стратили ті науки, що давніше клали від себе підвальнин під українську ідею, на безпосередній актуальності. Чи вільно стеже супроти цього твердити, що покоління визвольної війни переживало, вернувшись до дому, велику духову кризу? Та ж про кризу в нас говорили, але щойно у 30 рр., цебто тоді, коли до слова прийшли ті, що у роки визвольної війни були ще дітьми.

Визвольна війна перерішила багато практичних проблем, однаке поставила на чергу, нові — далеко не легші, але може трагічніші. І тут лежать корені тієї післявоєнної кризи. Во коли війну перенесло старше покоління нашого Заходу бездоганно, то чи ж воно так само відповіло вимогам тієї революції, що розгорілася західній Європі і зробилася новим зasadничим виміром українського життя?

Це вже нове фундаментальне питання. На цьому місці греба зусієї сили боронитися перед прикрами непорозуміннями. Слово «революція» в нас модне і тому майже до решти обезценене. Терпимо на пошесть «революційних» філістрів, що, викинені ще в своїх юнацьких літах із нормальних рейок життя, прагнуть тиранію над іншими зробити професією свого життя і вічно проповідувати «революцію». Це описаній Липкинським у близькому спосіб тип здеклісанованого інтелігента, а радше пів і чвертє інтелігента, опанованого шалом влади. Проти його розуміння революції треба себе усіма способами боронити.

Є однаке несторимим фактом, що від 1917 р. увійшла Україна в такий небуваний процес доосновних змін, зрушень старого та величеських зусиль боротьби за здвиг нового, що термін «революція» видається тут в неодному заслабі. Величезну частину того процесу займає боротьба з ворогом, що розгравається у великій частині в нових, незнаних передіш, вимірах. Це не йде про стиль тієї війни й боротьби, як ми їх мали, напр., з поляками від 1918 р., не йде теж про таку війну, як її звікли розуміти в Європі, коли проти себе виходили два народи. Нашу війну з ворогом, з «окупантом» ми звикли розуміти як тзв. «зовнішню війну». Тимчасом якраз тут прийшли на очах живучих поколінь далекі зміни. Концепція визвольної війни зрушилася до основ: війна поширилася на «внутрішні» чи «глибинні» виміри. Можна було б сказати, що прийшов час на «стотальну» війну, якщо б цей термін, що вдорожився в першу чергу в Німеччині в останніх десятиліттях, не був односторонній і тому іритуючий. Думаючи про тотальній характер боротьби, мали німці на увазі звичайно цілковите винищування противника. А тимчасом таке означення не скоплює найсуттєвішого. Чи не є характеристичний факт, що головний речник нового стилю боротьби не тільки розпоряджає таки-

ми старими засобами, як армії і поліція, але з усієї сили старається розколоти свого противника від середини. Він не так числиль на категорію «зрадників», але посягає просто по душу чужої суспільності, накидас противникові своє розуміння вартостей, свій образ світу. Отже війна поширилася на новий вимір. Тут іде вже про речі, що затирають до основ не тільки прилюдний бік життя суспільності, але сягають теж до найінтимніших сфер життя поодинокої людини. Т. зв. соціальна проблематика є якраз мостом, по якому йдуть серед суспільностей противника десанти для розгорнення власне цього нового виміру боротьби. Ці всі речі в західній соціології зовсім недосліджені та майже незнані. Термін «п'ята колона» є тільки добрий, як гасло. Для розпізнання цього комплексу явищ важне однаке, іпр., таке питання: чому тзв. соціальна проблематика є мостом до інвазії на новому вимірі. Ортодоксальний марксизм скаже: усі історичні переломи виходять від тієї зasadничої пружини. Однаке таке пояснення є лише перестарілим пересудом матеріалістичної ортодоксії, так вигідної зрештою большевизмові. Пружиною росту християнізму була кардинальна проблема відношення найінтимнішої людини до Бога, до абсолюту, і цього не можна ніяк на Маркса перееспівати. А соціальне питання, як міст до інвазії найновішого стилю, є тому таке фундаментальне, що воно, як ніякій інший з помостів впливу, дає змогу в його власних очах очорнити противника та його власними силами перемогти.

Не дивно, що в українській боротьбі з большевизмом йде про вартості, які не спиняються на етнографічних кордонах народу. Побуда українства на таких кордонах не спиняється. Цим не хочемо звертати воду на млин тих, примітивних «імперіалізмів», що знаходили серед молодшого покоління речників. Для нас означає те ствердження що іншого: старі категорії політичного думання, з якими ми освоєні на нашому Заході, уже сьогодні не вистарчають. В сучасній боротьбі уже не може бути нам байдуже, який лад і які вартості панувати тут у других країнах. Це знову значить, що до боротьби за Україну не можна вирушати без універсалістичних горизонтів, зачерпнених не з власного уявлення, а глибокого розуміння широкого реального світу. Українська ідея, що від десяток літ стоїть на лінії майбутніх фронтів, дісталася свій революційний вимір. Здається, що це зasadничий факт. Без нього не буде зрозумілій ні тзв. «азіяtskyй ренесанс», ні другі ідеї воюючого у підбольшевицькій дійсності українства. Тому є слухнє і конечне, коли в нас у розгляді революційних дій на сході Європи поволі, хоч ще несміливо і часом незутарно, перестають скидати все до одного кітла большевицької революції та зачинають цій останній протиставити революцію українську. Це велика ідея, яка їде свого оформлення.

Для тих, що жахаються на згадку про революційний вимір української ідеї в сучасному, хочемо сказати, що цей вимір розкрив і розгорнув ніхто інший а український аристократ і консерватист В. Липинський, що було однією із зasadничих причин того, чому «національно» думаючі українці його не розуміли і не сприйняли. Для загалу ще й досі незрозуміла річ, чому він класовий момент бачення речей поставив у главу своєї «системи, чому він відав організацію українського пролетаріату і бачив у ньому один із важливих двигунів української ідеї і чому він гостро поборював демократичну інтелігенцію, II категорії політики та II претенсії до «проводу нації». Це перше. А друге можна скопити так: хто не бачив того нового виміру життя україн-

ства, тому чужі і дивовижні ті всі, що в підбольшевицькій дійсності двигали боротьбу. — І третє: кому нічого некажуть факти нашого життя, той повинен звернути увагу на сучасне життя польського народу. Поляки відомі зі своєї гострої «національної свідомості» шляхетського типу, на якій лягла і печать романтизму і Сенкевича. Ці ідеї й ідоли визначували відому польську буту й увесь браздіт мондерних карабель, а при цьому робили польський народ гордовито спілним на великі революційні процеси, що почали розграватися в безпосередньому сусістві і стукати до його державних кордонів. Проти примітивного німецького окупанта могли поляки із своїми національними ідеалами знаменито боротися. Коли ж прийшло «визволення» зі складу, старі засоби польського арсеналу показалися малі й цепридатні. Довголітні бойовики проти німців признають у своїх споминах, що в новій дійсності впали ім від безсила руки. Чи й тепер чванитимуться польські патріоти, що їх країна не видала ні одного «Квіслінга»?

Та пора вертатися до нашого питання. Воно звучить: чи покоління нашого Заходу, що двигало визвольну війну, узнало з своїм революційним виміром української проблематики? Відповідь може бути тільки негативна. Воно вернулося з війни додому так, як вертімося з якихось незвичайних епізодів життя на «нормальні» рейки. Переходовий твір, яким була поверсальська Польща, консервував на деякий час старе; боротьба з польським екстермінаційним шовінізмом абсорбувала сили й відвертала увагу від того, що величезна частина земель України не виходить з революційного виру, та що боротьба тамошнього українства прийняла нові виміри та зарисувала інші фронти. Обставина, що над усім нависла тінь російського большевизму, закривала інший бік історичного процесу, а саме те, що воююче проти нього українство в далекій мірі розбудувало позиції і практично вивело свою боротьбу на такі горизонти, які вже виходили далеко поза перспективи «національно-свідомого» думання вчоращих днів. І на цьому пункті наступив серед воєнного покоління нашого Заходу прорив: воно не підтягнулося до нової дійсності на сході Європи, не узріло і не узнало своєї важкої проблематики українства центральних земель. Його думка не вийшла поза горизонти старих ідеалів, а ті ділники науки, що стоять близько актуального життя, не звернули свого вістрия на нові терени. Мемуаристика про визвольну війну збільшувалася постійно, було немало гострої та одвітної самокритики. Однака тут знову варто відмітити цікавий момент: критика визвольних років розкривала нездарність поодиноких людей, їх нефаховість, брак дисципліни, фамільяність в обсаді постів, однака не зварталася на ті засадничі проблеми, що на них, а не на більших чи менших недотягненнях розбивалися зусилля воюючого за свою державність українства. Так повстала на українському заході духовна порожнечча. Тоді почалося це відоме «відчуження науки від життя».

Такий стан довго не міг серед живого суспільства тривати. Прийшла відповідь у формі гострого прогесту чи навіть бунту. Дало П націоналістичне студентство. Воно відчувало, хоч дуже неясно і глухо, революційний вимір нової боротьби. Та як важко зачинати тоді, коли вихідною площиною є духовна порожнечча в суспільності! Молодь хотіла вийти з 'важкої ситуації' шляхом посилення активізму, піднесення динаміки. Вона не припадково підняла культ чину. — І була б вийшла побідною рукою, якщо б ті речі, які вона поривом перелігала, можна було справді перелетіти.

І. Два типи духовних сподвижників суспільного процесу.

Не в позитивному змісті, а в негативному бунттарському вістрі лежала сила того культу чину, що так широко розгорнувся серед націоналістичного покоління Заходу. Тут дзвенів протест і проти Ідеаліз «старшої» суспільності і проти її думки, і проти її науки. Одночасно показувалося дуже яскраво, як дуже близько була ця молодь зв'язана з духовими позиціями своїх батьків. Досьогодні «загально» національні категорії думання передали засадничо в націоналістичне добро, набираючи тут лише свіжості і гостротою вістри. Так само відома боротьба підпілля з Польщею у 30 рр. не була нічим новим, а тільки продовженням «прямої акції», що Ї почала на початку 20 рр. Українська Військова Організація (УВО). Можна взагалі сказати, що нові речі появлялися в русі молодих щойно значно пізніше. Довгий час передмала молодь від батьків ті принципи, що лежали на лінії Ідеалістичного світовідчуття та надавалися до стиснення. І на це стиснення вибраних елементів, на динамізм, а не на розкривання горизонтів своїх зусиль, клала молодь увесь натиск. Це лежало у природі речей і було єдине, що було їй під силу. Дальший розвиток речей залежав від того, куди і як скерують впливові одиниці старшої суспільності цей порив. Як загально відомо, переможний вплив на молоді душі здобув Дмитро Донцов.

Цей факт оцінюють в нас здебільша негативно, мовляв Донцов звів молодь на манівці. Це дуже односторонній осуд, його однобокість стає нам ясна, коли пригадаємо собі ту ствердженну вгорі духову порожнечу, яка розгорнулася якраз на терені «старшого» покоління нашого Заходу і мала без сумніву важні наслідки для всього життя. Для нашої теми дуже цікаве питання, чому вирішальний вплив на молоде покоління здобув Донцов, а не, напр., Липинський, і що це взагалі означає.

Відповіді не можна шукати ні в тому, що (як дехто хоче) Донцов був більшій, ні в тому, що (як другі думають) Донцов був менший (і тому недосвідчені молоді доступніший). Причина не лежить теж в тому, що Донцов був блискучий стиліст. Липинський теж знаменитий стиліст, хоч і іншого порядку. І не в тому, що Донцов апелював до патріотизму, що проповідував волюнтаризм. Твори Липинського ще з-перед першої світової війни дихають глибоким патріотизмом; його доктрина теж волюнтаристична.

Причини величного впливу Донцова мали інші джерела. На нашу думку, вони лежали в якості духової структури тієї людини, яка дивним збігом обставин дуже добре підходила до того типу чуттєвості і думання, що його мало револютуюче проти західно-української духової порожнечі молоде покоління. Донцов був талановитим побудником, силою, що вміла розв'язувати рух, динаміку, активність. Недаремно він клав аж такій натиск на «суб'єктивне» хотіння, глузував з «логіки речей». Зате Донцову не ставало віддиху завжди тоді, коли йшло про прості питання: юди має звертатися цей рух, у що має увівсяти активізм? Іншими словами: в його рахунку залишалося завжди біле місце, яке його молоді учні отісли виповняли, як уміли.

Варто спинитися хвилину над тією справою, бо вона нам неодно висловлює. Донцов мав знамените око для динамічно-барвистих моментів духового життя, однаке був дорешти безсилій, коли доводилося йому ставити щонебудь самому і самому творити. Вуло просто вра-

жіння, що його духовість була, так би мовити, без ґрунту. Його широка освіта загально здана, однаке вже на перший погляд було видно, якдалеке і чуже було йому те, що для кожного духового прозаїдника є фундаментальнє: власний дослід, власне шукання правди. Він оперував просторим і то близьким матеріалом, але власне цей матеріал був назбираний шляхом пильної лектури, не шляхом власних дослідів, що від навіть найсоліднішої «лектури» основно різняться. Не припадково оперував він масою цитат дуже довільних, бо тільки при такій довільноті можна було стільки прізвищ ставити побіч себе. У неодному думка Донцова була поражаюче слухна, однаке, коли йшлося про проблему, то йому бракувало завжди остаточного контакту з річчю, бракувало отже, так мовити б, проблемової «музикальності». Це можна засвідчити безконецною кількістю прикладів. Він проповідував традиційність у близькій формі, але коли прийшлося при цьому з'ясувати істоту тієї української традиційності, виходила близькуча форма і повна — річева поразка. Він проповідував орієнтацію на окцидент, але коли довелось конкретно зарепрезентувати цей окцидент, виходили книжки про — Дегреля і Деля Рока! Його книжка «Націоналізм» гостра в polemічній частині, але безміро слаба і непрорумана в «позитивній» частині. Не припадок, що Донцов уникав завжди практично-політичної відповідальності, де самі ситуації змушують договорити до кінця те невигідне, що в літературній продукції можна оминути. Його учні, що перейшли повною парою у практичну політику, відчули увесь трагізм власної ситуації, але цойно тоді, коли здобули в широких шарах населення вплив і коли на поворот було запізно.

Зате у нього була велика здібність ворушити думку, розгорнати критику і polemіку. Ще Липа зауважив, що його філізитики проти ворогів України могли слушно робити українця гордим. Це, як теж духовна структура Донцова, що уникала всяких твердих рейок та постійно ворушила, протестувала, — дуже добре підходила до західно-української молоді, що була сильна теж у першу чергу протестом, «бунтом». У Донцovi та його ідеях знайшла вона найкращу легітимацію свого пориву. Тут же входила у гру старша людина не абиякого імені, талану й горизонту.

Збираючи коротко це все разом, можна сказати, що Донцов був лише одним типом духових сподвижників нашого життя, який ще може ніколи передше не забліснув у своїй гатунковій чистоті так яскраво, одноціло. Побіч і проти нього зарисовувався аж до монументальності яскраво ще другий тип — і то у постаті В'ячеслава Липинського. Був Донцов талановитим побудником суспільного життя, що поза тү свою рою ніколи і ніде в суттєвий спосіб не вийшов, то Липинський стався у нас найбільшим і духовною структурою найсуцільнішим типом — якщо можна так назвати — за якорювача. Його теорія виросла на ґрунті далекодіучих дослідів історичного процесу України, а на його здобутках видно яскраво — не біймося цього сказати — печать геніяльності. За його теорією стоять глибокі соціологічні шукання і далека традиція аристократа, що, не одушевлюючи ефектами даної хвилини, уміє поза усім, що пориває око, бачити діяланої історичного процесу, бачити час історичної дії. Тому першою журбою його, як подвижника суспільного процесу, був фундамент, були корені: тому таку велику рою займало у нього творче пізнання. Він волонтарист, але його волонтаризм, якраз у яскравій суперечності до Донцова, скований нормами і вартостями, «закорений» неу-

хильними вимогами етичної натури, якістю суспільного ґрунту та історичними ситуаціями. У противенстві до Донцова він неперевершений у нас сподвижник традиціоналізму. Не одушевляючись ніколи «нашою добою», та знаючи докладно всю проминаючість «сучасності», бачив він добре заграву тих нових світів, що маркувались се, як соціальні рухи. З усієї сили ненавидів він людей, що тільки писали, а від практичної відповідальності ухилялися. — З постатей минулого на лінію цього типу суспільного сподвижника належав у великій мірі Драгоманів, що теж дуже велику вагу клав на дослід і якого пізнання в неодному задержали тривалу зартість⁵⁾.

Ці короткі стверження ставимо не тому, щоб робити доктрині Липинського рекламу. Вони лежать ще на передпілді дискусії над конкретними тезами Липинського, яка ще не почалася і яка мусить прийти, якщо має бути направлений старий скандал західно-української суспільності, який полягав на тому, що найбільшого суспільно-політичного мислителя... не заважено.

Не припадково вплив на західно-українську молодь здобув Донцов, а не Липинський. Як кожна молодь, мала вона далеко більше зрозуміння для донцовського динамізму, волонтеризму і т. д. Як же важко було тій молоді зрозуміти проблематику «фундаменту», «коренів» Липинського — особливо тоді, коли «батьки» теж Й не розуміли. Від зрозуміння фундаментальних моментів нашої суспільної сфери, багато із того, що так опісля характеризувало націоналістичний рух, було б перейшло швидко до магазину перстарілих реквізитів, замість переходити в сумнівне добро цілої суспільності. Не хочемо сказати, що вплив Липинського був би надав молодому рухові характеру знаних гетьманських угруповань. Це не є і не було конечно. Належне зрозуміння Липинського, до якого ми щойно малими кроками зближаємося, усвідомило б було, на нашу думку, молодому зривові новітню українську проблематику. Не забуваймо, що всякі суспільно-політичні рухи набирають дисципліни, відповідальності і змісту та охороняють себе від звиродніння тільки у видоці зустрічі з незредкованою проблематикою життя, з реальними фундаментами. Звичайно так буває, що такі речі вони вчаться бачити і від своїх провідних одиниць і від противника. У світі молодих Липинський не зайняв ні першої, ні другої ролі. Тут спочиває один із найбільших трагічних моментів молодого покоління українського Заходу.

Своїм переможним впливом посилив Донцов його активізм і динамізм. Однаке він був безсильний, коли приходилося будувати фундаменти, давати корені. Іншими словами: в світі молодих забракло проти Донцова та репрезентованих ним тенденцій проти інстанції, хоч вона заінтувалася. Липинський стояв непізнаний, незнаний. Зорганізувавшись суспільно-політично, молоде покоління було подібне (якщо ужисмо спарафразованого образу Вергесона) до громади річних рослин, що сплівши («організаційно») угорі, стратили одночасно коріння та дали себе пірвати руцій воді «стихії». Є дуже послідовно і не без трагічної логіки, що молодий рух окреслював себе залюби «стихією». Та при таких передумовах кожний зудар із поважнішою перешкодою мусів означати катастрофу.

Із попереднього розділу було видно виразно, як то з уваги на нову історичну дійсність українська думка, а зокрема наука, дістають величезний новий об'єкт, а з ним разом спадає революційні завдання.

⁵⁾ Цій справі будуть присвячені окремі статті. Прим. ред.

Останні завваги з'ясували близьче її суспільному ролю. Вони, думка, а зокрема наука, мають направити велику проблему останніх десятиліть, а докладніше: у протиєнстві до тих десятиліть мають вони дати новим суспільним енергіям закореніння в проблематиці фундаментів на філософського історичного процесу, корені. Тута за новою науковою, нове респектування таких наук, як археологія, історія, культурознавство, філософія, соціологія є знаком нашого часу. Чи ця тута може в силу наших умовин сповнитися? Хто приглядався тому, що нуртує поза очима загалу, той знає, що в неодному масиві неабиякі завдання на майбутнє. Є сміжі сили, що про себе здебільша мало знають. Вони ждуть на викзываюче слово.

4. У кайданах обрядовості.

Висліди наших розважань дещо несподівані. Було б зовсім недивне, якщо б проти такого з'ясування піднялися спротиви і то на те, щоб поставити під знак питання зasadничі моменти. Хтось може аргументувати так: це не слухне, що рух молодого покоління, хоч осигнув таку динаміку, стратив корені і дав себе пірати «стихії». Сама динаміка є лише абстрактним моментом: вона ніколи не існує для себе відокремленно, а є заїзди динамікою чогось і до чогось. А націоналістичний рух все таки, в міру своїх сил, ґрунт, «корені» під ногами знайшов, чого найкращим доказом є те, що він промостив собі дорогу до мас і до живого з ними зриця. Правда, і при цьому неодна річ могла була випасти краще і світліше. Та більші чи менші недостачі не дають ніколи права твердити, що молоде покоління у свому змагу затратило корінь.

Закид справді поважний і на перший погляд неоспоримий. Твердження, що динаміка є лише абстрактним моментом суспільно-політичних рухів, це що не виступає ніколи сама для себе, треба прийняти без застережень. З тієї причини неслушно була б теза, що націоналістичний рух нашого Заходу уявляє собою нагу динаміку. Та ж відомо, що його двигали конкретні люди, які в конкретних ситуаціях реалізували зовсім окреслені цілі.

Та не в цих останніх ствердженнях, а в несподіваних висновках лежить вага закиду. Невже ж з факту, що в індивідуальному, чи суспільному житті динаміка є тільки моментом тієї цілості, яку звемо життєвим процесом, виходить, що кожне людське зусилля сенсовоно уфундоване? Чи факт поширення руху в масу є справді неомильним критерієм варності, як у нас звичайно думають? Чи різниця в оцінці валивових рухів і течій наїваду зводиться лише єдино до того, що одні з них краще уфундовані, а другі гірше, при чому ні один з них не осягає досконалості? Це останнє розпізнання напевно не вистарчаве. В індивідуальному і в спільнотному житті бувають зусилля, побудовані на цілковитих самообманах, на зовсім фальшивих залеженноях; бувають врешті зусилля, виростаючі наскрізь із затроеної ресен-тиментом психіки. З тієї причини не вільно запівідко уважати труднощів порушенії справи полагодженнями.

Закид, який ми цитували, не є довільно сконструований. Він виходить прямо із деяких передпосилок, що сталися загальним добром націоналістичного покоління нашого Заходу. Ці передпосилки заучать менш-більш: вирішальною інстанцією є воля, сильне хотіння. Відповідно сильне (здинамізоване) хотіння знайде завжди свій предмет і «ґрунт» та малежний шлях для себе.

А це заложення, таке характеристичне для юнацького образу світу, є власне дуже сумнівне. Справа із хотінням далеко не така проста. Само від себе воно ніколи не дає видючості поставленій в життєвій ситуації людині, не дає ні орієнтації, ні «фундаменту». Ці останні речі не здобуваються хотінням, як таким. Це справа іншої інстанції людини. Іще одного не забуваймо: здобути ці речі незвичайно важко. Це дано тільки дуже нечисленним одиницям. Нехай нас не уводить в блуд обставина, що ті всі, що розбудовують горизонти життя, дають йому «фундаменти», теж уміють «хотіти», а з другої сторони кожна людина навіть примітивно-практичного діла є теж узбрюна в якийсь зір, докладніше: духовій зір. Отже, кажучи згрубша, тут входять в рабібу дві зовсім відмінні інстанції людини, при чому сильна розвинутість однієї зовсім не означає, що та друга, з нею в один акт і одно зусилля посдана, є автоматично теж належно розвинена. Тому можуть бути суперп'яні рухи з великою динамікою, але спілі й безпомічні — самовбивчі.

Але сама нага динаміка і саме голе хотіння окремо для себе не існують. Вони шукані для себе «матерії», якщо мають статися конкретними силами. Якщо нема такої інстанції, що розбуреним енергіям дала б горизонти, в'язала їх з досвідом зусиль поколінь, натхнула їх розумінням позредукованої проблематики історичної ситуації та врешті дала їм форму я міру, то ці енергії шукатимуть і знаходитимуть свою «матерію» самі, однаке не спіло. Для молодого суспільно-політичного руху означає це прихід вирішальної хвилини. Якщо в його середовищі не знайдеться в цьому часі інстанція, яка у вищі описаному значенні зробить його видючим і дасть йому фундамент, то він має всі шанси стратити корені й перемінитися в спілу «стихію», що діятиме по законам власної механіки та пожиратиме як молох людей, звичайно молодий і недосвідчений матеріял. Тут мало помагає цілісність першівного хотіння й пориву. Замість реальної проблематики, яку даний рух мав би розв'язувати, прийде Ерзац — щось до неї подібне, але насправді цілковите відмінне. Від цього й первісно бездоганне хотіння робиться непомітне, але зате з безсердечною послідовністю інше, дістаючи зловісні моменти. Серед даного руху приходять засадничі зміни.

Що ж є тим ерзацом для суспільно-політичних рухів, який так дуже подібний до властивої речі, що широкий загал одного від другого не розрізняє? Кожна повновартісна політично-суспільна дія має ще крім проблематики, про яку в ній властиво йде та яка є властивим стрижнем його дії, ще цілий ряд зовнішостей, які теж у великій мірі конечні, але які без речі, що лежить в основі дії, не мають ніякої вартості. Сюди належать навіть такі необхідності, як технічно-організаційна робота, всі засоби, що воруєть людські маси та зв'язують їх увагу, всякі паради, спільні святкування, а навіть якесь спеціальні відношення членів даної групи до себе. Це все обрядовий бік політично суспільної дії, або все те, що з обрядовістю тісно зв'язане. Обрядовість політичного життя — річ конечна і самозрозуміла. Вона не дає ніякого приводу до того, щоб її ставити під засадничий знак питання, але тільки так довго, як довго за нею стоїть у повній силі та річ, про яку в політичній дії властиво йде. Що ж варти, напр., церковно-релігійні обряди, якщо вигасає жива віра?

Тут дійшли ми до одного з кардинальних пунктів нашої проблематики. Щоб не було непорозумінь, завважимо, що обрядовість не коечно зв'язана з релігійно-церковною сферою. Вона є теж притаман-

на суспільно-політичній офері. Тут належать до неї всякі зовнішності, що супровождають людські зусилля для переможення розпізнаної реальної проблематики.

Зловісна проблема обрядовости зачинається завжди тоді, коли обряд стається сам центральною справою, довкола якої обертаються людські зусилля, а річ, для якої існує, зникає з горизонту. Це є якраз випадок «розвиття» «розщеплення» людської дії та далекий-йдучих перемін в її структурі. Обрядовість виволяє себе, усамостійнюється, переростає та заглушиє річ, для якої вона служила та мала сенс існування, і сама зачинає панувати. Цей процес має, якщо він зачинається, багато шансів на успіх. В обрядовості йде завжди про те, що кожний, отже навіть той, що про заховану за обрядом річ проблематику найменшого поняття не має, може бачити й про що може говорити. Так, напр., на теми обрядових різниць між православ'яною і католицькою Церквами буде сперечатися, хоч звичайно недлідно, можний, хоч тільки дуже не численним одицям відомо, про який антагонізм універсальних концепцій людини тут ідеться. Обряд промовляє завжди до широкої маси. З тієї, а не іншої причини усі рухи, що хочуть позискати маси, розвивають у себе до найдальших меж обрядовість, аж до тзв. «шопок» включно. Таким способом підготовляють такі рухи для себе поважну небезпеку: іх зброя може перерости все інше та іх самих вже з ніг збити, якщо не діс ця протиінстанція, що дає фундаменти та повертає рук в належне русло. Ці речі мав на думці Липинський, коли робив закид українським соціалістам, що вони надто наслідують большевиків. Його аргумент був такий: що ще не надто пошкодить російським большевикам, (що все таки мають за собою довгий досвід), те може подубити їхніх наслідувачів. На прикладі гітлеризму можна було бачити, як переріст обрядовости людей осліплює і робить невідповідальними.

Що ж означає прихід тієї усамостійненої обрядовости до всевлади? Це можна з'ясувати коротко: людська дія випадає із природного русла, при чому сама людина переходить теж доосновні зміни. Уважне око ствердить після деякого часу, що якраз з людьми щось «сталося». Однаке дуже важко приходиться пояснити те, що «сталося» — особливо наші читаючі публіці, що не звикла застановлятися над такими речами. Вихована на слабих і дуже незугарних відгомонах духового життя оксиденту, не допускає вона до себе думки, що, напр., можуть бути: фатальний активізм, звиродніла принципівість ітд. Так само приписують у нас хотінню волі таку роля, якої вони ніколи не можуть мати. У дусі таких поглядів усе те, на що звертається воля, є для неї лише матеріалом, який людина по своїй власній вподобі оформлює, «організує». Це однаке дуже небезпечна думка, випливаюча з якоїсь глухої ненависті до світу, його леду та його вартостей. Людина такої постави дисуває на перший плян свою власну «вподобу», свою «віру». Зате вона далека від того, щоб бачити світ в його розгорненому ладові та його власній красі, далека від того, щоб намагатися узріти (не бýмось цього слова) набожно цього ж світу не зредуковану проблематику та своїми зусиллями її відповісти, до неї «дорости». Цим останнім не хочемо обезцінювати сил людини. Ми хочемо лише сказати, що людське хотіння, людська воля і врешті активізм тоді є в «природному» цебто здоровому русі, якщо вони зорієнтовані на той власні світ, на його незредуковану і нефальшивану проблематику. Тут є інстанція, яка людині та її силам дає стіну опору, «об'єкт», П коректус та заховує від заблукань. Не забу-

важмо, що вартості, які є для людини орієнтаційними світлами, вона не творить, а тільки відкриває. Крилате слово про правду у людських змаганнях має свій глибокий сенс.

На тлі таких завважаєв можна ясніше бачити, чому всевлада визволеної із услугуючої та піднесеної до суверенної ролі обрядовости, отже всевлада ерзацу, має зловісні наслідки для людських дій і для людини. Вона означає в першу чергу залямання засадничої тенденції до правди в людських зусиллях. Об'єктивна річева проблематика (нпр. в суспільно-політичній сфері) в'яже людей своєю власною силою, кличе на перший плян найграціях, не дає суспільноті всторгтися в безнадійних нетрях власних уявлень і «мітів». На такому ґрунті є завжди можлива дискусія і пошана другої людини, а зокрема противника. Цілковиті зміни приходять тоді, коли запанує обрядовість, ерзац. Вона дігає на собі нестерте п'ятно свого походження, що йде за нею, як її зла совість. Де нема у стрижні зусиль об'єктивної і незредкуваної проблематики даного сектора світу, там нема думки, нема порозуміння. Де не промовляє свою вагою річ, там людина ставить свої дрібні «віри» і такі ж «міти». Читачеві ясно, що тут не ставимо знаку питання ні перед ту велику силу, якою є віра людини, ні не заторкаємо релігійної сфері. Нам ідеться про тих, самою людиною конструованих, божків, що безоглядні і кровожадні, як божки дико-примітивних племен. На перший плян життя не виходять люди, що щонебудь потраплять розуміти і відповісти, а «пророки» по походженню скріховані екзистенції. Вони творять «віри» та кажуть їм служити. Людські зусилля затрачують ґрунт і внутрішню правду. Сильні тенденції до тиранії і тоталізму є тільки звичайним супровідним явищем цієї внутрішньої неправди, яка має два лише подібні аргументи! Обман для одних і брутальну силу, аж до терору для других.

Тут замикається коло наших розважань. Тільки дуже окружними дорогами можна було скопити те нерозгадане на перший погляд явище, яке ми на початку назвали «внутрішньою неправдою нашої суспільної сфери». Показалося, що вона має дуже глибокі корені. Її окреслено, як тиранію визволеної і усамостійленої обрядовости. У свому ефекті є вона смертельним моментом сучасного українського активізму і смертельною небезпекою наших суспільно-політичних зусиль.

Примінити поставлені вгорі ствердження до нашого життя не важко. Тепер стане нам ясно, чому в нашій суспільній сфері виглядає так, а не інакше. Вона пересичена технічно-організаційною метушнею, «рухом», конспіраціями, «відправами», зустрічами, довірочними дорученнями. Повітря наповнене голосами «пророків», церемоніями, жалюгідними щодо свого змісту, «культами героїв», пламенними промовами... Щойно на тлі того всього видно цілковитий занепад думки і затрату вартостей, брак усіх перспектив, цілковитий упадок здібностей до політичного думання й здібностей до політичної дії. Тиранська обрядовість змобілізувала в один фронт окрему породу людей, якою командують звичні лихоліттям пів- і чвертьінтелігенти, а якої залогу становлять здебільша ті вчора бездоганні, добрі, але зате наївні сільські хлопці, яких півінтелігент підніс до ступеня чвертьінтелігента, а при цьому здеправував їх та зробив своїм сліпим і тупим знаряддям. Цей процес посилюють тзв. поважні обивателі, що в цьому обрядовому мобілізуванні та ніваченні людей бачать все таки «активізм», «рух», «патріотизм». У такій ситуації не дивно, що між українцями не може бути антагонізму великих концепцій життя, отже того, якого так дуже потрібно, а тільки сліпа і безконечна распри.

Звичайно думають, що людей ділять погляди на об'єктивну річ і більше нічого. Це неслучине: тут, де залишається завжди одна база, по-розуміння є можливе, а суперимпітво навіть нераз потрібне. Справжні пропасті розколюють людське життя щойно тоді, коли предметом крамоли є усамостійнений обряд, ерзац справжньої справи. Ні обрядові сектарі, ні «пророки», ні «віри» порозуміння не знають. Тому така безнадія від українських чварів на чужині.

Тут знову дуже добре видно, які важкі завдання стоять перед українською думкою і зокрема науковою. Їх можна охопити коротко: думка, а зокрема наука, мусять вагою своїх осягів спинити крутіж обрядової стихії та в боротьбі з тиранією обрядовості зорієнтувати українські суспільні енергії на незредуковані речі і такі ж проблеми того світу, що в ньому розгортається українське життя, або що своїм існуванням це наше життя заторкає. Скільки боротьби і великого етосу такі завдання вимагають, знають лише ті, що усвідомили собі справу і пізнали бодай трохи таємниці наших суспільних нетрів.

Ми говорили про «обрядовість», «обряд» — отже про речі, що згідно з загальним відкриттям тісно пов'язані з релігійно-церковною сферою. Тому хай буде вільно додати на цьому місці декілька завважень. Українське прив'язання до церковно-релігійних обрядів є загально відоме. Обсерватори завважують, хоч ніколи прилюдно, що обрядовість має в українському релігійному житті перевагу над усіма іншими моментами. Якщо так, то в цьому можна б доглянути одно з перших джерел загальної нашої тяги до обрядовості. А це вказувало б лише на те, куди сягають дальші корені порушеної в цьому нарисі проблематики.

Не місце тут розглядати, як далеко слушна ця дуже скептична оцінка української релігійності. Та хто, напр., в Німеччині стрінувся з католицькими чи протестантськими кругами, той знає, як далеко глибше розуміють тут релігійне життя — хоч би серед духовенства. Різниця між таким станом і нашим станом кидається дуже у вічі — дуже на нашу некористь. Цим хочемо натягнути на великий круг релігійно-церковної проблематики, яка жде на тих, що нею скочуть зайнятися. Академічні групи на конфесійному підложжі мусіли б, замість бути об'єднанням для плекання релігійного життя, туди звернути свою увагу. Європейська наука розкрила вирішальний вплив релігійних течій на соціально-економічні процеси, чого найкращим прикладом є твір Макса Вебера про кальвіністичні моменти в модерному капіталізмі. В аналогічному напрямі лежать теж великі кола української проблематики. Вони дуже важкі до розкриття і ще більше ігноровані. Та є підстави думати, що тут лежить ключ розуміння не одної справи найбільш фундаментальної ділянки.

ВИВЧАЙМО НАУКУ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА!

Якщо українському народові було тяжко виборювати у його вікових націонів самостійне право на свою історичну науку, вилучаючи з цілої схеми історичного процесу чужих імперій самобутні національні складники й первіні культурних явищ, то ще тяжче українському народові вибороти у них своє право на науку історії українського права.

Якщо український народ уже спромігся озброїти свій духовий арсенал в боротьбі за самостійне місце під сонцем не одним десятком підручників та курсів з історії України, то в галузі історії українського права багато ще не дописали українські історики права. Якщо загальні знання історії Батьківщини мають бути віднесені до атрибутів духової національної зброї, то куди гострішою й досконалішою зброєю мають бути знання з історії права. На жаль, це зброєю українська інтелігенція ще не роздіє. Адже навіть правники, що є убілені життєвим досвідом і наділені почесним титулом українських громадських і політических діячів, є чужі в історії українського права: давні правничі студії в університетах окупантів не обтяжувались нашою науковою.

Лише від недавна наша дисципліна посила належне місце серед катер університетських вогнищ науки в цілях експансії свого впливу на формування державницького світогляду української молоді. Кажемо про вплив на формування саме державницького світогляду. Жадна інша наука з цілого українознавчого комплексу не підродить студіючу молодь так близько до берегів мислення україно-державницькими категоріями. Саме ця наука безпосередньо ставить нас перед правними нормами, що регулювали відносини українського населення між собою і його відношення до держави. Ознайомлення з цими нормами відразу асоціює їх з життям українського суспільного організму — державою, що творила свої національні норми через оголошення законів або кодифікувала звичасні правні норми у правні збірники. Одна лише галузь з історії українського права — державне право — переносять студіючу молодь у сферу державних українських інститутів, притаманних тій чи іншій добі, в сферу дефініцій державності, ступні суверенності, визначення характеру державної влади на Україні, своєрідних особливостей державного організму в порівнянні і зіставленні їх з чужонаціональними, у сфері чинності позитивного, в свій час зобов'язуючого, права та джерел його в Українській Державі. Сам предмет науки історії державного права з усіма інститутами українського публічного права — то лабораторія вимірювання державницьким методом усіх публічних явищ нашого минулого, лабораторія для вимірювання українського державного організму в його історичних формах з його складною структурою.

Глибокі знання з цеї царини історії українського права — то свідоме відтворення державотворчого процесу в нашій свідомості, то відкриття спасенної дороги до джерел української державності з усіма її позитивами й негативами. Той, хто поп'є з криниці тієї мудрості, той — фундаментально обтяжиться джерелом пізнання добра і зла в концепціях державницької думки.

Інша галузь історії українського права — приватне право, судо-устрій і процес, що найтісніше в'язнуться з джерелом права і тодішньою юриспруденцією, містять норми, властиві психо-етичній природі українця. Правні норми, що були конфірмовані владою української держави того чи іншого періоду, то наочний доказ відокремленості правного життя українців і наявності осібної своєї державності.

Аналіза кожного інституту, хоч би й з приватного українського права, виявляє в собі характерні риси, властиві лише українцям і відмінні від тих же інститутів інших народів. Інститути застави, опіки, давності, права власності, володіння, розуміння істоти дієздатності й правоздатності тощо в першу чергу указують на граничну відрубність українського народу від московського і зворотно на найтісніший зв'язок його з західною культурою. Судоустрій на Україні свідчить про безперечний органічний духовий зв'язок України з Європою, як і процесове право. Лише поверхова прогулянка по одній номенклатурі судовій стверджує це.

Обґрунтоване і докладне вивчення поодиноких правних явищ з історії українського права піднесе питоменність української проблематики в світі та вагу і значення України на міжнародному форумі, як довліючого від віків самобутнього національно-культурного комплексу. Докладне студіювання любого найменшого українського правного явища, як правило вказує на високий потенціал культурності українського народу в усіх добах його державного життя. Навіть у випадку інкорпорації українських земель чужою державою (Литвою) українські правні норми, звичаї, культура і мова стали об'єктом рецензії при розбудові Великого Князівства Литовського. Або за найсильнішого тиску і експансії російського імперіалізму на Україну після полтавської трагедії сила, живучість і модерність українських правних норм були настільки переконуючими і відповідними психо-етичній природі українця, що Росія мусіла зберегти чинність малдебурзького права і Литовського Статуту на Гетьманщині майже до половини ХІХ століття.

Вільше того, навіть за нової кодифікації законів в 1864 р. Росія не наважилася скасувати деякі правні норми в царині приватного права для Полтавської і Чернігівської губернії, запровадивши для останніх в своїм своді законів спеціальні винятки, що, без сумніву, є доказом і перемоги культури українського народу саме в галузі права.

Знання історії українського права в усіх його ділянках дає можливість вигідно відчути різницю духа українського народу, що втілився в його правних нормах і є донесений безпосередньо до часів визвольних змагань ХХ в. в правній свідомості, правних звичаях, в розумінні істоти взаємін українського населення між собою і в відношенні держави. Знання історії українського права розкриває в правні норми втискену психологію українця і його відмінний, притаманний йому світогляд. Знання історії українського права задержуватиме нас саме біля джерел світогляду українця, біля свідомості, що має в'язати нас з минувшиною і виростає з неї. А це не дозволить нам уникнути свідомості звязку з нашою минувшиною і дасть підставу на ній тримаючися, додержуватись лише світоглядових засад українця, будувати правні норми, відтворити органічну правну свідомість, а не надуживати її і в тій новій Українській державі, за ідеал котрої українці перед світовим форумом і ногії не складають зброй.

Др. ІВАН ЛІСЯК-РУДНИЦЬКИЙ.

РОЗБІЖНОСТІ В МІЖНАРОДНЬОМУ СТУДЕНТСЬКОМУ РУСІ¹⁾.

ЯК КОМУНІСТИ ОПАНУВАЛИ МІЖНАРОДНЮ СТУДЕНТСЬКУ ОРГАНІЗАЦІЮ.

Війна поперевала міжнародні організаційні контакти. Після її кінця міжнародний студентський рух треба було відбудувати віднова. Зроблено це не шляхом реактивації старих, завмерлих після 1939, організаційних форм (Міжнародня Студентська Конференція, СІЕ, що І членом був також наш ЦЕСУС), але через утворення зовсім нової організації, що називається Інтернаціональна Унія Студентів (ІУС). Та, як усі знаємо, кінець війни не приніс дійсного миру. Подібно, як на всіх відтинках сучасного міжнародного організаційного життя, Інтернаціональна Унія Студентів, замість служити помостом дружньої зустрічі студентської молоді різних країн, стала полем політичних маневрів, де зударюються суперечні тенденції світових політично-ідеологічних течій. Що більше: в даному випадку сама ідея міжнародної студентської організації була підхоплена комуністичним табором, що покористувався цією зручною нагодою для проведення своїх специфічних цілей.

В листопаді 1945 року відбулася в Лондоні Світова Конференція Молоді. Там було заступлене теж високошкільне студентство, а поза цим молодь із робітничих синдикатів, спортивних товариств, організацій резистенсу тощо. В ході цієї конференції намічено план нового студентського об'єднання у світовому маштабі. Визначено Підготовчу Комісію, яка, після майже однорічних вступних праць, змогла скликати на вересень 1946 р. до Праги Світовий Студентський Конгрес. Головним завданням конгресу було уконституування нової організації, Інтернаціональної Унії Студентів. Швейцарська преса, дуже дбайлива в інформації про світові події, присвячувала празькому конгресові чимало уваги, при чому вже тоді позначився критичний підхід до напряму діяльності ІУС.

Із технічного боку конгрес був підготований чудесно, починаючи від святочного привітання делегатів на двірці. Чарівне місто, Прага, давало конгресові мальовниче тло. До цього прилучувалася різноманітна товариська програма, екскурсії і прийоми, зокрема два величаві бенкети у советському та югославському посольствах, що серед танців, співів і потоків вина тягнулися до ранку.

Присутніх було на конгресі 330 делегатів із 38 країн, що буцімто заступали півтретя мільйона зорганізованих студентів із усього світу. Ініціатори прикладали всіх старань, щоб «східній» орієнтації» гори заливнити масивну перевагу. Поява солідарності представництв із «держав-сателітів», від Польщі до Болгарії, здається річчю досить само-розумілою. Цікавіші ті деталі, які ілюструють характеристичні прийоми, що при їх допомозі формовано обличчя конгресу: чи то завдалий підтасовуючи склад делегації, чи то прямим натиском на деле-

¹⁾ Стаття написана на основі матеріалів, опублікованих швейцарського пресою, а саме: «Gazette de Lausanne» із 2, 4 і 5 жовтня 1946, Neue Zürcher Zeitung» із 25 серпня 1947, «Journal de Genève» із 29 серпня 1947, «Voix Ouvrière» із 16 вересня 1947.

гатів уже таки в ході нарад. Напр., фінляндці в рішальних голосуваннях мусіли перейти на «східну лінію». Мадярському студентському союзові окупаційні владі заявили, що паспорти будуть видані делегації тільки тоді, коли в ній на сім люда буде щонайменше п'ять комуністів і твердих советофілів. Австрійські представники із Відня вибачалися у приватних розмовах за свою поставу, пояснюючи її тим, що мусять думати про свою особисту безпеку після повороту додому. Неформальності у виборі самої чехословацької делегації викликали протести і полеміки у празькій пресі. Двадцятичленну італійську делегацію, в більшості виразно католицьку, мандатова комісія конгресу перетримала в завішенні майже до останнього дня. Єгипетському делегатові вирвалося признання, що він репрезентує може 5% студентів Єгипту, але ж бо «всі інші є фашисти». Англійське представництво було самовільно призначено управою ліво-радикальної «Національної Унії Студентів». Еспанію репрезентувала одна скомунізована організація з Паризя, що від неї, навіть з-поміж самих емігрантів, відкололися студенти баски й каталонці. Можна зовсім цирко дивуватися, що в таких умовах просоветський табір не мав на конгресі ще кориснішого для себе відношення сил. Бо в голосуваннях «східня» і «західня» орієнтація збиралі приблизно по $\frac{1}{3}$ та $\frac{1}{3}$ голосів.

Ця сама вправна режисерська рука керувала всім ходом праць: відповідно сконструований порядок нарад; бездоганний секретарят, що стеноографував кожне сказане слово й своєчасно розділював брошюри, меморіали, відбитки текстів промов. Кожне пленарне засідання починалося і кінчалося зачитанням привітальних телеграм: то від Міністерства Освіти з Москви, то від протестуючої проти рідної реакції грецької «демократичної молоді», то від груп югослов'янської молоді, що працювали як добровольці при будові залізничої лінії, то, зрешті, від «самого» маршала Тіто. Кожну телеграму зустрічала буря оплесків. У слінший момент з'явилася на трибуні еспанська делегатка, яка ніби «тількищо нелегально прибула із Барселони». Її зворушливе оговідання про франкістські звірства та про терпіння еспанської демократичної молоді послужили за привід до висилки протестаційної резолюції під адресою ООН.

Замітно, що сама советська делегація старалася тримати себе в певній резерві, дозволяючи оперувати своїм сателітам, а в першу чергу югослов'янцям, що поміж сателітами з'явилися виразно упривілейоване становище. «Але — каже кореспондент — коли грозила небезпека, що затяжна дискусія може викликати заколот в умах, тоді вступав на трибуну шеф російської делегації. Над зборами залягала негайно побожна мовчаянка: це господар ставив потрібні крапки над «і». Слідом за цим голосуванням, майже завсіди явне, через підняття рук, засвічувало ясність генеральної лінії».

Можна собі уявити, з якими дивовижними почуттями непривичні до таких комедій делегати Заходу, якісь канадці чи голландці, шведи чи швейцарці, брали участь у тій грі, де головні ролі були розділені за задалегідь. Можна б поспитати, чому представники Заходу не зробили сецесії, не покинули конгресу. Найважливіша причина була маєтися та, що вони взагалі були приголомшенні, до рішучої боротьби не-підготовані, не було порозуміння між різними національними групами і зрешті нікому не хотілося на першому світовому студентському конгресі від кінця війни брати відповідальність за негайний розлам. До того ж зручна советська тактика обмежала всі моменти, що на них мусили б зударитися непримиренні світорійців проти веніста. Конгрес

стояв під знаком туманних гасел «антіфашизму» та «прогресивної демократії», які самі по собі, для представників Заходу були зовсім приемливі; тільки що властиві керівники забезпечували собі на майбутнє можливість інтерпретувати по-своєму зміст цих гасел.

Найбільші розходження виникли в дискусії над проектом статуту ІУС, а саме довкруги питання про повноважності органів ІУС. Пропозиції керманічів конгресу зміряли до того, щоб статутово зобов'язати національні організації, членів ІУС, виконувати рішення конгресів, а в перервах між конгресами, доручення проводу ІУС. Прийняття цієї постанови підпорядкувало б студентське життя в усьому світі комуністичним впливам. Кінець-кінців проект статуту таки прийнято. Але відкритим остается по сьогоднішній день питання про ратифікацію статуту окремими національними організаціями. Саме на цьому тлі виринув конфлікт між ІУС та швейцарським студентством, що про нього інформуємо нижче.

Вже негайно після конгресу швейцарська преса писала, що ІУС належить, разом із Міжнародним Союзом Профспілок, Міжнародною Федерацією Демократичних Жінок, Міжнародним Союзом Молоді тощо, до тієї групи контролюваних Ресію міжнародних організацій, що їх виразним завданням є передняти одну частину діяльності кол.

ІІІ. Інтернаціоналу.

Додаймо, що в останніх часах політична радикалізація ІУС ще дальше поступила вперед. На недавньому засіданні проводу у Празі, на тому самому, де важилася справа про дальшу участь Швейцарії, прийнято резолюції, що засуджують «голяндську агресію проти Індонезійської Республіки» і «реакційний Куомітан» та що вимагають негайного виводу французьких військ із Індокитаю, голландських із Індонезії, американських із Китаю, британських із Палестини.

ВИСТУПЛЕННЯ ШВАЙЦАРІЇ ІЗ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНОЇ УНІІ СТУДЕНТІВ.

Всі студенти, включаючи чужинців, іматриульовані на одному із 7 університетів Швейцарії (Берн, Цюріх, Базель, Женева, Лозанна, Нешатель, Фрібург), на Федеральній Політехніці в Цюріху та на Високій Торговельній Школі в Санкт-Галлен, є згуртовані на професійній основі в Союзі Швейцарського Студентства (Фербанд дер Швайцерішен Штудентеншафтен — ФСС).

На празькому конгресі 1946-го року швейцарська делегація обстоювала принцип аполитичності ІУС, а коли цієї вимоги не вдалося переверти, поставила вимогу, щоб замість двозначного «антіфашизму», осудити всякий тоталітаризм; це, очевидно, теж відкинено.

Швейцарське студентство зорганізувало в січні 1947 в Давос міжнародні студентські спортивні змагання. Але празька централь ІУС до цієї імпрези поставилася не дуже прихильно, бо мала застереження до її політичного характеру.

В міжчасі на порядку стояло питання про ратифікацію статуту ІУС. Загальні збори ФСС вибрали окрему комісію, що повинна була устійнити ті умовини, що норми швейцарці евент. готові були б остаточно приступити до Інтернаціональної Унії Студентів. Принято такі точки: 1) Політичні рішення ІУС не повинні Швейцарії зобов'язувати. 2) Швейцарське студентство готове поборювати всіку тоталітарну ідеологію, але відмежовується від односторонніх політичних акцій. 3) Швейцарське студентство бажає свободи всім народам, але не може ангажуватися в визвольну боротьбу колоніальних чи залежних країн.

На засіданні управи ІУС, що відбулося цього літа у Празі, швайцарські делегати предкладали свої умовини. На те голова советської делегації закинув швайцарцям, що їх аполітизм посблює хіба фашизмові та імперіалізмові. Тим самим питання про дальшу участь швайцарців в ІУС було перерішене. Слідом за цим, у серпні б. р., управа ФСС видала комунікат про те, що свою дальшу співпрацю із ІУС вважає за неможливу.

Найповажніші швайцарські пресові органи привітали крок ФСС. «Ное Цюрхер Цайтунг» (25. 8. 47) пише: «Далекосягле рішення... знайшло в переважній частині швайцарської громадськості прихильний відгомін. Критика, висловлена із скрайно лівого боку, тільки підтверджує, наскільки прийняті рішення було правильне». А передовиця в «Журналь де Женев» (29. 8. 47) розглядає, у зв'язку із цією подією, зasadниче питання про завдання міжнародних студентських організацій; на думку автора статті, головна ціль інтернаціонального студентського життя — це свободний духовий контакт та обмін ідеї; участь швайцарців в ІУС безцільна, бо із «східним блоком» можна сьогодні хіба торгувати, але не можна з ним обмінюватися ідеями. «Нині є повною ілюзією шукати в духовій площині співпраці чи хочби тільки конfrontації із сталінським тоталітаризмом, який сам цього зовсім не шукає, а може побоюється».

РЕФЛЕКСІЙ

Можна приняти як правдоподібне, що розламові тенденції в сучасному інтернаціональному студентському русі будуть даліше поглиблюватися. Є вістки, що вказують на те, що виступ Швайцарії із ІУС не залишиться ізольованим. Вже раніше вчинили такі крок голландські студенти. Тепер, як довідусмося, носяться із подібною думкою австралійці та бельгійці. Справа певне на цьому не зупиниться.

У міжнародному студентському житті, що в ньому співрішальним, а навіть вирішальним чинником є совіти, студенти-втікачі із Східньої Європи зори мали все брами позамикані. Інше діло, якщо з часом повстало б міжнародне студентське життя очищене від комуністичних впливів. Не є виключене, що в нього вдалось би в цій чи тій формі включити теж студентство східно-европейських політичних еміграцій, подібно, як напр., в ІУС є місце для еспанських республіканців. Тому дуже побажане, щоб українські студенти на скіタルцині, зокрема актив, дуже уважно слідкували за розвитком міжнародного студентського руху. Але перш за все мусимо бути реалістами. Річ самозрозуміла, що в сучасних східно-західніх розходженнях симпатії української еміграції по боці Заходу. Та не зважаючи на це, треба нам теж звіти доглянути слабості Заходу. Безперечна сила советського табору, що він заступає якусь універсальну концепцію. Західні противники комунізму такої універсальної концепції сьогодні здебільша не мають. Вони боронять «статус кво» своїх власних свобод і привичного життєвого стандарту. При таких засновках вони самі себе спихають на не вигідні позиції пасивної дефензиви. А в тім Захід дуже часто свідомо обмежується до найнеобхіднішої дефензиви, бо він усе ще живе надією, що йому вдасться із другою стороною «договоритися» по-доброму. От, напр., уже після виходу Швайцарії із ІУС, частина шведської преси критикувала це рішення, як «дефетизм», бо, мовляв, не вільно зривати легкодушно мостів для порозуміння із Сходом, яке при певній терпеливості і добрій волі все ще можливе і т. ін. Українським студентам треба знати, що денебудь вони тепер рушаться у світі, майже скрізь зустрічатимуть настрої same цього роду. І це вже великий

поступ у порівнянні до стану речей з-перед двох літ. Поступ цей завдачусмо в першу чергу самим таки советам, що своєю брутальною агресивністю (подібно як гітлерівці перед 1939) приспішують кристалізацію «блоків». Без цього Захід готовий був би хоч стільки мирно співіграювати із «слов'янськими демократіями».

Такі слабі місця й непослідовності помітні також у зайнятій швайцарським студентством позиції. ФСС мотивує своє рішення традиційною швайцарською нейтральністю. Ця мотивація досить невдала, що підкреслювали навіть швайцарські часописи, прихильні до ФСС. Перед усім «вічна нейтральність» є міжнародно-правним зобов'язанням, що визначає зовнішню політику швайцарського уряду. Але обов'язок нейтральності не відноситься, очевидно, до ідеологічних уподобань швайцарських громадян, що свободно можуть спілкувати різним світовим течіям. Замість сказати, чому ім із комуністами не подорозі, швайцарські студенти ховаються під захист нейтралітету своєї держави. Але в таких глибоких конфліктах, що роздирають сучасний світ, кожна одиниця й кожна суспільна група мають моральний обов'язок визначити, де вони стоять. Звичайно, зовсім нема потреби, щоб швайцарське студентство ідентифікувало себе із тенденціями, скажімо, офіційної американської політики, або наражувало себе там, де його власні життєві інтереси не є зачеплені. Але саме та обставина, що Швайцарія не потребує обороняти ніяких великорідженів інтересів, могла б дозволити швайцарським студентам із повною свободою зайняти становище до болячих питань сучасності. І такий голос Швайцарії міг би мати чимале моральне значення, бо до нього світ прислухався би. Швайцарія належить до країн із найдавнішими і найглибше закоріненими традиціями правдивої політичної свободи й до одного з небагатьох закутків нашого континенту, де ще повністю живе «стара Європа». Але швайцарська інтелігенція молодь видно не дуже хоче акцептувати тих моральних зобов'язань, що з її виключкою щасливо положені у сучасному світі випливають.

Ця малодушність найвиразніше позначилася на підході до питання про визвольні рухи колоніальних, півколоніальних і залежних народів. Можна зрозуміти, що швайцарським студентам не хочеться на колоніальному питанні писувати своїх відносин до британських, голландських, чи американських колег. Але велетенська проблема «азіатського ренесансу» вимагає від старої Європи якоїсь позитивної відповіді, от хочби як Індії шукать в Індії. Студенти, та їх швайцарці, практичного впливу на ці речі не можуть мати. Але це не є причина, щоб від проблеми тікати. Ось дійсний «дефектізм», що тільки заграває в руки советам, дозволяючи їм, хто найменше до цього має право, виступати як захисники вільностівих рухів.

Недавні події на міжнародному студентському терені цікаві для нас і тим, що дають вони причини для кращого зрозуміння нашої власної внутрішньої проблематики. Питання про відношення студентської організації до політики, що стояло в центрі останніх дебат довкруги ІУС, має серед українського студентства довгу і складну історію. Здається, що обі постави, що відносно цього питання вирисувалися на міжнародному терені, для сучасного українського студентства несприємливі. Перша постава — це повна політизація студентства, як ІУС заступає теперішня управа ІУС (зовсім помітна на цьому місці — справу змісту тієї ідеології, що в даному випадку входить в рапахубу). Треба признати рацію тим швайцарським критикам, які стверджували, що підпорядкування студентських організацій одностороннім політичним (може ліпше було б сказати: партійно-політичним) впливам, му-

ситіть серед студентства вибирати справжню академічну атмосферу, інене можливіловати свободний духовий розвиток та перемінювати в карикатуру внутрішньо-організаційну демократію. Але з другого боку, роз'язка ідеологічного «нейтралітету», прийнята швайцарцями, не може відповідати студентам, що належать до середовища політичної еміграції. Поміж цими екстремами українське студентство на чужині мусить шукати своєї власної, середньої дороги.

КРИЗА УНІВЕРСИТЕТУ*)

Де є причина того факту, що багато студентів, які матеріально є в змозі студіювати трохи довше, конкульсійно намагаються покінчити своєї студії, як можна швидше, покінчили із мінімумом прописаних семестрів? В чому причина того, що студент без боротьби зрикається свого найбільшого привілею, а саме академічної свободи, що дозволяє йому самому вибирати і формувати свої студії; що він прагне готового плану лекцій, спрепарованого вгорі, щоб потім тільки його відсидіти?

Нам здається, що тут наявний зараз симптом, слідний не тільки в академічній молоді, але загально-характеристичний для нашого часу. Тут виявляється своєрідне духове наставлення, суть якого не можна назвати одним словом. Передусім є це страх перед відповідальністю. Люди спраглі плану, щоб жити за ним, за «вождем», що вказує напрям, куди йти. Таким чином люди відсувають від себе необхідність вибору, а відповідальність за вибраний шлях падає на когось другого, або на якунебудь неособисту інституцію (в нашему випадку — на доцента, або на затверджений факультетський план лекцій). Але людина є не тільки вільна від конечності вибору: вона зрикається також критики. Вже не треба самому завдавати собі труду, щоб відрізнити добро від зла, правду від міту. Людина просто вірить в те, що й підоносять, бо той, хто підоносить, своїм становищем є зобов'язаний до високої якості й тому кваліфікований *ex officio*.

Кидаеться в очі, як студент наших високих шкіл з надзвичайною сумлінністю відвідує обов'язкові лекції, зовсім незалежно від їх якості. Але факультативні дисципліни не відвідуються, навіть тоді, як вони дуже добри. Студент у великий мірі відвідик від того, виробляти собі погляд на лекцію чи на доцента і відповідно до того поступати. Він «відсіджує» те, що передбачене у плані лекцій, а заінтересування лекцією випливає не з її змісту, тільки з питання, чи даний матеріал буде при іспиті вимагатися, чи ні. Для великої більшості сьогоднішніх студентів студії не є вже активною розправою із основними питаннями науки: шуканням правди, відділенням правильного від неправильного, не є вже зазнайомленням із методою наукової праці і змаганням пізнати наукову правду. Для великої більшості — студії є сьогодні провожденням середньої школи, курс, на якому вчать ремесла: лікарського, правничого, хемічного чи вчительського. Ще тільки традиційні залишки надають студіям характеру чогось особливого, але внутрішньо вони вже віддавна ледви чи відрізняються чимнебудь від психічного навчання.

А доценти? Порівняйте наших професорів з їхніми попередниками, дві або три генерації тому назад. Фахово не є вони гірші від тих,

*) Є це переклад статті, яка з'явилася в швейцарському часописові «Neueste Nachrichten» (Люцерн 13. 2. 1947).

це ні. Але як стойть справа з іхніми людськими якостями? Де є сьогодні особистості, що наче самітні велетні виринали б із маси своїх сучасників, навколо яких гуртувалася б одушеявлення молодь? Зникла відвага постоїти за своє власне переконання і сьогодні університети належать до заведень, де дуже рідко можна знайти цивільну відвагу, хоч якраз тут повинен бути осідок духової та особистої свободи. Ніколи в минулому університети не дозволили б так водити себе за ніс, як це сьогодні дістється, ніколи не віддали б так дешево свого призначення. Вони підлягають усім вимогам: втручанню держави, бажанням фінансуючих інституцій, як напр., індустрії, ідеям маси. Можна навести тисячі прикладів, як наші найстаріші і найбільш горді своєю традицією школи щоденно втрачають своє обличчя, забувають про свою честь!

Можливо, що це малі провини. Але хай нікому не здається, що має¹⁾ університет не піддався б великій спокусі! Це був би небезпечний самообман думати, що це, що трапилося німецьким університетам, нашим не може трапитись. Ми не скаптулювали, бо дотепер ніхто не хотів нашої капітуляції. Але щодені, повторні малі капітуляції, щоденна зрада власного призначення — це вже досить погано.

Студенти і доценти хворюють на одне спільне лихо: вони мусіли — як зрештою усі, — вибирати між свободою та забезпеченістю. Вони вибрали забезпеченість і втратили свободу. Наше життя є опановане стремлінням до забезпечення. Господарське забезпечення: певна посада, право на пенсію, забезпечення від усіх неприятливих життєвих обставин. Політична забезпеченість, страх перед риском, готовість до компромісів, вигинання там, де треба зламати. Духова забезпеченість і переймання оправданого навіть ціною втрати оригінальності, тріомф «золотої» середини. А свобода? Навіть не помічено, як вона тихо відійшла; люди запродали себе інституціям, системам і думкам, яких не можна погодити зі свободою.

Університети перейшли цей шлях розвитку, у нас так як і деінде, і сьогодні їм далеко від того, щоб бути осідком духової свободи й незалежного мислення та діяння. В тому, на наш погляд, треба шукати причини кризи університету. Ця криза є в першу чергу людська, а не річева. Матеріальна вбогість студентів, спеціалізація багатьох наукових дисциплін мають зовсім другорядне значення. Ми погоджуємося із висказом О. Г.²⁾, що історія й філософія не займають на університеті того місця, яке вони повинні займати. На нашу думку, заламання цих двох дисциплін кидається тільки особливо в очі, а в дійсності ніодин факультет і ніодна дисципліна не словничають свого призначення. На прикладі цих двох гуманістичних наук зраду гуманізму можливо краще видно, чим деінде, бо тут втеча у річевість та фаховість є більш парадоксальні, ніж деінде. Але також природничі науки, також медицина зраджують себе й своє минуле, коли вони із боязні та вигідності дозволяють деградувати себе до спеціалізованого професійного вчення. Так, йдеться про роль університету, як носія духової правди народу. Але цю роль університет може тільки тоді далі грati, коли його агенти-доценти і студенти усвідомлять собі свою правдиву людську свободу й поставлять всю свою науку на службу для того, щоб відискати і зберегти цю найдорожчу спадщину університету.

Г. В.

¹⁾ Цебто швайцарський.

²⁾ О. Г. є істориком на одному швайцарському університеті.

О Г Л Я Д

УКРАЇНСЬКА СТУДЕНТСЬКА ГРОМАДА В РИМІ.

УСГ в Римі нараховує зараз тільки 8 активних членів. З величного числа студентів, що два роки тому вписалися були в її члени, залишилася мала горстка. Багатьом новоприбутим студентам бракувало необхідних до вписання на університеті документів, деякі використали нагоду емігрувати за океан або до Англії, деякі студенти були змушені перервати студії внаслідок особливо важкого матеріального положення (зокрема на факультетах, що вимагали великого вкладу праці, отже й відповідних студійних умов), деякі перейшов студіювати на університетські осередки поза Італією. Не бракувало очевидно і симптомів загального воєнного розкладу, а саме осібняків, що до студій не мали ніяких підстав і підготовки, але пояснювалися до студентської громади для різних цілей, включно до надій користати з допомоги для студентів... З цією категорією не студентів Студентська Громада мала найбільше лиха і клопотів в розробуванні для них «відповідних документів», а також і через те, що вони не рідко змагали до того, щоб «надавати тон» діяльності Студентської Громади. Були теж різні дікі студенти, що з'являлися на терені Італії нібито з наміром студіювати і наробивши собою клопоту товаришам і взявши евентуально допомогу, подавалися далі в іншу країну для студій країну. В перших повоєнних роках було очевидно важко всіх студентів провірювати, тим більше, що в зв'язку з ініціативою, що до організації студентської централі в Німеччині, намагання

здисциплінувати місцеве студентське середовище могло бути інтерпретоване як партійна боротьба, тоді, як місцевий осередок змагав виключно до створення вартичного, вільного від яких то не було б монополітичних тенденцій, студентського середовища.

В минулому академічному році, з тих 8-ох студентів, що залишилися в Римі, студіювали: 2 мистецьку академію, 1 політехніку, 1 економію, 1 фармацевтику, 1 консерваторію (спів), 1 медицину. Два студенти, що покинули Італію юнічтимуть початі студії, а саме політехніку і економію.

Всі активні студенти в мин. акад. році, не зважаючи на несвітлі умовини, студіювали і закінчили цей рік з успіхом, деякі навіть з великим успіхом. Через те не було очевидно часу вести ширшу виховну роботу на терені самої Студентської Громади. Студенти брали участь в діяльності місцевої Української Громади, зорганізованої проф. Е. Онацьким, яка вела виховну і культурну діяльність серед місцевої української колонії.

Щодо умов для студій, то поминаючи незвичайно дорогое в Італії, а зокрема в Римі, життя, вони на загал сприятливі. Італійські університети мають на всіх факультетах визнані наукові сили. Фашистська система не винищила старих наукових кадрів і не відбилася так негативно на рівні науки, як напр., гітлерівська. Є можливо дістати літературу і користати з повновартісних римських публічних бібліотек. Студії зорганізовані так, що можна їх свободно і доцільно розкладати. До студентів чужинців ставлення прихильне також професорського складу. Очевидно, до справжніх солідних студентів.

Дуже корисно на громадське вироблення студента може впливати різнобарвне італійське громадське життя, багате у всі можливі ідейно-політичні напрямки, з яких кожен має певну базу в італійській соціальній і громадській та культурній дійсності, в італійських національних традиціях і кожен з цих напрямків керований штабом певних індивідуальностей, відомих в політичному і науковому світі поза Італією. Італійське «спартійництво» можна сьогодні вважати органічним здоровим явищем на шляху до відродження італійської нації.

Рівень студій високий і основний. У сьогодніших важких умовах і при величезній численності італійського студентства, італійські університети випускають однак на загал пересичну інтелігенцію, з не завжди солідним академічним знанням. Це до певної міри може й правильна політика професури, що старається облегчити заголові студентів швидкий перехід до професійної праці. Рівень знання залежить передовсім від працьовитості і пильності самого студента. Італійські університетські студії є однак дуже доброю основою для дальшої наукової праці. Дійсна наукова праця в Італії починається після закінчення університету в різних спеціальніх інститутах.

Для інформації треба сказати, що італійські відносини під матеріальним оглядом може найважчі в Європі і через те там можуть вибиратися на студії тільки ті, що можуть собі самі студії забезпечити. Зовсім недоцільно, щоб вибиралися на студії студенти з Німеччини або Австрії, де студіювати безумовно легше.

Василь Ривак.

БАВАРСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ «ПАКС РОМАНА»

(31. 8. до 6. 9. 1947).

«У всіх проблемах вкінці йдеться про людину». Так почав свою промову д-р Франц Шенінг, одна із замітніших постатей німецького католицизму сьогодні і видавець «Гохланд-у», на останній конференції «Пакс Романа», що відбулася в Баварії над Штарнбергським озером в днях 31. 8. до 6. 9. 1947. Він додав ще: «Все інше є сьогодні для нас, німецьких католиків, іллюзією. А про іллюзії не можна дискутувати. Якщо навіть можна, то не варто».

Одно заяву видатного німецького публіциста можна вважати за декларацію слабости і великої кризи німецького католицизму, про що ще виразніше говорила конференція Христіліх Соціалс Уніон в Айхстедті. Цю анемічну декларацію здефініювано на заході в формі речення «прімум вівере — деінде фільософаре» прийняла аплявзом частини німецької делегації, але її гостро скритикували загал учасників конференції.

Щоправда, центральна тема конференції звучала: «Духовна співміра католиків різних країв», але щоби дати відповідь на конкретні питання, треба було окреслити багато основних положень зі штандпункту католицького християнізму таких, як: одиниця, спільнота, нація, держава, кляса і т. д. Та справа була тим більше актуальна, що діяльність «Пакс Романа» після імпозантного конгресу в Нью Йорку в 1939 р. була в Європі припинена, а 19 конгрес в Еспанії (Саламанка Ескорілл) мав замало часу, бо був перевантажений конкретними справами для чисто теоретичних розважань. Кроком вперед в тому напрямі була, очевидно, конференція «Пакс Романа» в Швайцарії (Фрайбург, вересень 1946), а ще більше — з'їзд в Італії (Анціо, жовтень 1947). Са-

ме цей останній з'їзд доручив проводові «Пакс Романа» відбути протягом 1947 р. ще одну конференцію, присвячену виключно ідеологічно-програмовим справам. Після дискусії вибрано Німеччину і в цей спосіб задокументовано символічно зв'язок католиків різних країн, навіть у випадку, коли вийти іх ставить за дві протилежні сторони барикади. В цей спосіб дано теж німецьким католикам шансу сказати про себе після довгої мовчанки від 1934 р.

Праця конференції була зорганізована в цей спосіб, що в ранішніх годинах відбувалися інформаційні засідання, де делегати по-одиноких країн мали нагоду говорити про себе. Пополудневі засідання були присвячені загадній вже центральній темі. Найцікавішою річчю була, очевидно, дискусія, жива, темпераментна і місцями дуже гостра. Баварські католики говорили про себе у вільному часі (державний секретар д-р Д. Сатлер, д-р Ф. Шенінг і міністер д-р Альйос Гундгаммер). Українське студентство заступало Товариство Українських Студентів-Католиків «Обнова» (дійсний член «Пакс Романа»). В своєму докладі «Духові передумови співпраці католиків» Й. Вульф (Гамбург) говорив про долю християнської філософії в ділянці одуховлення сучасного людства і створення передумов росту і відродження культури. Наше струччя — стверджував він, — при велетенській технічній наснаженості нічого або майже нічого не дало у філософії. Християнізм покищо на периферіях мусить започаткувати процес відродження авторитету духового. Це завдання дуже актуальне, зокрема в обличчі загрози зі сходу. Католицизм сьогодні — експонент і оборонець християнської цивілізації. Поняття католик і християнин сьогодні однозначне.

В ієрархії вартостей поняття християнин стоїть понад поняття-

ми нації і класи. Існування нації не є нічим більше, як тільки Вожжим даром для існування людства. Нація не сміє мати абсолютним вимірювачем і не може бути масштабом інших вартостей. Важко є ствердити, що є первинне, а що вторинне в понятті націоналізм-релятивізм. В кожному випадку ці вартості з собою пов'язані. Перенесення націоналістичної боротьби на внутрішньо національному терені у форму класової боротьби є другим чинником, що утруднює співпрацю внутрі християнського світу.

Капіталістичне суспільство, якого розгромлючу критику подав К. Маркс, не є в жадному випадку християнським суспільством. Ще більше чужим християнізмові є марксистське вчення, про клясову солідарність, клясовою боротьбу і диктатуру пролетаріату.

Станове безкласове суспільство без внутрішніх заперечень експлоатації і клясової боротьби є прагненням християнізму.

Програмова доповідь п. Ганса Вульфа стала основою майже триденної дискусії на пополудневих засіданнях конференції до тем: «Католики в християнському світі», «Християнізм і національна проблематика», «Соціальне питання в світлі сучасного християнізму».

Дискусія довкруги першої проблеми йшла в такому напрямі: католицький світ, в силу своєї позиції є оборонцем християнської цивілізації. В зв'язку з тим він мусить здобутися на багато від важливих рішень у відношенні до інших християнських конфесій. Тут немає мови про ревізію позицій, що їх займав католицизм в минулому. Ходить радше про уникнення непотрібної боротьби, що й часто накидають Католицькі Церкви некатолицькі конфесії. Сьогодні не може бути мови про т.зв. «католицьке гетто», тим більше, що якраз в некатолицькому таборі є виразні тенденції до об'

єднання під авторитетом Апостольської Столиці.

Національна проблематика не має в нашому 20 сторіччі центрального значення. Думки про нову державну суверенність є сьогодні не тільки нездійсніми, але вони є реакційні, а існування державного твору як самоціль — виразний консенс.

В понятті християнський інтернаціональний солідаризм вміщується відповідь модерного католицизму на національне питання. Найкращим висловом християнської думки в політичній площині є федералізм, який ні в якому випадку не загрожує національній спільноті, але ставить загороду націоналістичному інтернаціоналізму.

Теза графа Монтиляса, представника Великої Британії і співредактора знаного католицького щоденника «Теблету», про потребу освячення соціалізму і здійснення соціальної правди, що лежить між св. Томою і Марксом, на баварській конференції «Пакс Романа», мусила викликати жуваву дискусію і прецизування понять. Живемо в часах т. зв., робітничої цивілізації (workers civilisation) Слова християнської молитви про «хліб насущний» давно перестали бути символом, а стали реальною дійсністю. В зв'язку з пролетаризуванням майже цілого світу соціальна проблематика зайняла по між усіма справами перше місце. У відміну від соціалістів є воно, однаке, для нас, католиків, не однокою проблемою. Католики присвячували цій справі завжди справді належну увагу і належне місце. (Енцикліка Святіших Отців «Квадрагесима Ани», «Рерум Новарум»).

Критика капіталізму (приватного, монопольного, державного), подана К. Марксом, є в основі правильна.

Хибні є, однаке, положення представників наукового соціаліз-

му про класовий антагонізм, як і всі тези діялектичного матеріалізму в стисло філософічній площині. Основою християнського суспільства є, крім чесноти і любові, внутрішній мир.

Проблема відпролетаризування пролетаріату не лежить виключно в економічній площині, але має теж виміри етичних варгостей.

Тільки в здійсненому християнізмі можна буде говорити про соціальну справедливість. Практика показує, що католики мають для тієї справи належне зрозуміння (діяльність кардинала де Соліж з Тулози, постать Еманселя Муніс і т. д.).

Зокрема цікаво було одержаги звіт зі стану католицизму в поодиноких державах з уст представників даних націй.

Українці мали нагоду говорити про себе 5. 9. 1947 р. в двогодинній доповіді про стан Української Католицької Церкви і українського студентства в краю і на еміграції.

Зенон Салій.

КОНГРЕС СОЦІАЛІСТИЧНОГО НІМЕЦЬКОГО СТУДЕНТСЬКОГО СОЮЗУ.

В дніях 16—18 серпня п. р. відбувся в вестфальському місті Вільсфельд (англ. зона) в приміщенні люксусового дому техніки другий Конгрес Соціалістичного Німецького Студентського Союзу (СДС), що в ньому взяли участь крім 52 делегатів з усіх чотирьох зон Німеччини також запрошені гости — чужинці. Були там заступлені такі чужинецькі студентські організації: англійська, американська, австрійська, голландська, данська, українська («Група Суспільного Гуманізму»). Конгрес проходив передусім під знаком організаційних питань, як зміни статуту, устійнення відношения голов зон

до голови централі, однаке дебати торкалися часом теж загально-принципових проблем, часто дуже інтересних.

' СДС, що нараховує сьогодні коло 1000 членів, існує незалежно від будьякої політичної партії, та ідеологічно він стоїть близько німецької соціальної демократії (СПД), з якою вдержує постійні зв'язки. Його групи діють у майже всіх університетських містах англійської й американської зон, частинно також у французькій зоні, зате в совєтській можуть працювати тільки нелегально.

Поодинокі проблеми віддав Конгрес для детального розроблення окрім вибраним комісіям, що останнього для реферували пленумові висліди своєї праці.

Комісія для внутрішньо-організаційних справ винесла між іншим рішення про нав'язання співпраці з тими студентськими чужинецькими організаціями в Німеччині, що стоять наgruntі соціалізму.

Комісія для справ християнства і соціалізму (під головуванням студента теології з Мюнхену) запропонувала далі вести в пресі досі таку успішну дискусію з християнськими чинниками і нав'язувати співпрацю з місцевими християнськими громадами.

Комісія для основних питань шкільництва розробила для дальшої пресової дискусії проект далекосіжніх університетських реформ у напрямі демократизації німецьких університетів та боротьби з реакційними течіями проголошуваними «екскатедра».

З проектів комісії для наглих змін у шкільництві Конгрес ухвалив створення стипендійного фонду (при допомозі СПД і союзу професійних спілок), започаткування доповнювальних курсів для жертв расизму, обмеження бувших старшин німець-

кої армії в правах студій на німецьких університетах, тощо. Особливо гостра дискусія розгорілася над мілітаризмом та бувши ми старшинами.

З нашої української точки бачення на особливе признання за слухило різке протикомунистичне становище цілого Конгресу. Після довгої дискусії над членством комуністів у СДС Конгрес визнав при трьох голосах спротиву приналежність до КПД і СЕД несумісною з демократичним, вільнісним соціалізмом. В часі дискусії падали натяки на перфідну комуністичну тактику та на жорстоке СЕД-івське правління східної зони. Приявний на З'їзді культурно-освітній референт СПД Генінг забрав теж слово, щоби схарактеризувати побудовану на обмані систему східно-европейської тоталітарної деспотії і противставити їй західній вільнісний (freiheitlich) соціалізм.

Мені прийшлося забрати слово в справі резолюції про співпрацю з чужинцями в Німеччині та спростовувати похибки первісного образливого для чужинців тексту. Багато разом я відбув у перерваж між нарадами, зокрема з голландським і англійським представниками. Мушу ствердити велике зацікавлення приявних українською справою та проблемою народів Сходу Європи. Деякі товариші подали мені свої адреси та просили, щоби в листах реферувати їм становище проти комуністичної еміграції та українських соціалістичних угруповань. Від австрійських товаришів (що були на конгресі в Кембрідж) я дізнався про підготовчу працю до заснування студентського Соціалістичного Інтернаціоналу, що його перший конгрес відбувся восени п. р. в Відні (на списку його майбутніх учасників покищо немас українців...).

В закінченні слід підкреслити незвичайно добильну організаційну підготовку З'їзду, дуже добрий

харч та комфортні квартири для делегатів. Наради розплановано так, що кожна точка відбулася в приписаному часі. Привін мали змогу бути на ювілейному концерти білесельської «Народної Сцени» та на прогуллянці в недалеку степову окопницю «Сенне». З'їзд покінчився веселим товарищським вечером в одній з місцевих кафе.

Користаючи з нагоди, звертаючись з закликом до наших студентів, — симпатиків соціалізму з різних німецьких університетів — щоби відгукнулися на пропоновану товаришами з СДС співпрацю. Це важлива ланка міжнародних зв'язків! У Мюнхені співпрацює з СДС-ом Група Суспільного Гуманізму, що її представники вільшуть теж участь в Конгресі СДС присвяченому ідеологічним питанням. Думаю, що цій групі припаде теж почесне завдання зорганізувати участь українців у студентському соціалістичному Інтернаціоналі. Західно-европейський демократичний Соціалізм — це могутній ідеологічний форпост проти тоталізму і всякого поневолення. Це під теперішню пору великий Союзник в наших визвольних змаганнях!

Еugen Bobitsenich.

НІМЕЦЬКИЙ ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНГРЕС 1947.

В дніх від 2. 9. до 8. 9. відбувся в Гарміш-Партенкірхен перший післявоєнний конгрес філософів, в якому взяли участь багато визначних німецьких та декілька чужинецьких філософів. Із чужинецьких учасників, мабуть найбільше було українців, бо аж шість: проф. І. Мірчук (ректор УВУ), проф. Е. Чижевський з Марбургу, д-р В. Рудко, та ще

трьох студентів філософії. Всіх учасників конгресу було 160.

Під час тривання конгресу прочитано цілий ряд доповідей та відбуто над ними дискусії. Вечори були звичайно присвячені мистецьким імпрезам. Один день відложенено для спільніх прогульок в гори. Все це було дуже добре зorganізовано.

Відкриття конгресу відбулося дня 2. 9. після полудня. Після відкриття — цілий ряд привітальних промов.

Після привітань почалася праця конгресу. Численні доповіді та дискусії показали, що в центрі зацікавлення стоять проблеми онтології, філософії природи, та екзистенціальні філософії. Обмежуючись до обговорення найважливіших доповідей.

Проф. Ніколай Гартман (Гетінген) показав у своїй доповіді про «Сьогоднішні завдання теоретичної філософії», що буття в усіх своїх областях вимагає дослідження за допомогою категорій; категорій не в аристотелівському чи кантівському розумінні, лише в тому розумінні, в якому їх уживає Н. Гартман у своїй категоріальній аналізі. Цим категоріям відповідає структура самого буття і таким чином є можлива синтеза ідеалізму. Критична онтологія в розумінні Н. Гартмана ніколи не може стати завершеною системою; вона бачить своє завдання у досліджуванні проблем. До його поглядів, прилучилися другі доповідачі, як біолог Макс Гартман, філософ права Е. Кауфман, психолог В. Гельпах.

Проф. А. Венцель (Мюнхен) у своїй доповіді на тему «Онтологія свободи» вийшов далеко поза позиції Гартмана. Він вважає свободу характеристичною ознакою всього життя, яку зустрічаємо у всіх шарах дійсності: матеріальному, вітальному, душевному та духовному.

Філософія природи була засту-
плена доповідю відомого біолога
Макса Гартмана про проблеми ві-
талізму та механізму. Він звер-
нувся гостро проти неоправданої
філос. спекуляції над вислідами
сучасного природознавства, особ-
ливо фізики та біології. Висліди
сучасного природознавства не є
остаточні, наше пізнання знахо-
диться в безугальному процесі і
тому всякі твердження про оста-
точну суть природи є неоправда-
ні. Така філософічна спекуляція
на користь ідеалізму так само не-
оправдана та шкідлива, як не-
оправданими були «філософічні»
висновки матеріалістів із вислі-
дів природознавства 19 ст. — Зок-
рема ж експериментальна біоло-
гія знаходитьться щойно на почат-
ку своїх досліджень і тому не
можна робити якихнебудь виснов-
ків на користь механізму чи ві-
талізму. Доповідач не заперечує
можливості існування особливої
вітальної закономірності, але так
само як неправильним є тверд-
ження догматичних механістів, що
вітальні процеси можна цілкови-
то звести до фізично-механічних,
так само неправильним є тверд-
ження самих віталістів, що орга-
нічність принципово не можна
пояснити причиновою закономір-
ністю (категорію кавзальності).
Критичний науковець мусить сьо-
годні задовольнитись незнанням
в сій справі. Пізнання природи
здобувається тільки за допомо-
гою категорії кавзальності і при-
родознавство не має інших мето-
дів як методи генералізуючої та
екзактної індукції. І тут пока-
зується значення філософічного
(категоріально-аналітичного) до-
слідження для природознавства.
Доповідач підкреслив, що він
стоїть на позиціях критичної он-
тології Н. Гартмана.

Гарячу дискусію викликала до-
повідь проф. Маер-Абіха (Гам-
бург) п. з. «Старе питання про
місце душі». Доповідач дав істо-
ричний перегляд розв'язок цього

питання і показав спільну всім їм
недостачу, а саме, що душа, як
що непростірне, взагалі не може
знаходитись у фізичному про-
сторі — ані в якійнебудь частині
тіла, ані в тілі, як цілості. На
думку доповідача, єдиноможли-
вою відповідю на це питання є:
не душа в тілі, тільки тіло є в
душі (Der Leib ist in der Seele
aufgehoben.). Щоб пояснити цей
погляд доповідач навів приклад
із математики: точка, лінія та
площа відношенні до себе різни-
ми димензіями. Точка може мі-
ститись на лінії, лінія на площині,
але не навпаки. Так само душа є
по відношенні до живої та мерт-
вої матерії новою, вищою димен-
зією і як така не може міститись
у нижчій.

Без сумніву найцікавішими до-
повідями були доповіді на тему
екзистенціяльної філософії. Проф.
фон Рінтелен (Майнц) у своїй до-
повіді п. з. «Філософія обмежено-
сті» проаналізував докладно сучасну
німецьку екзистенціяльну
філософію Гайдегера та Ясперса.
Він підкреслив її пессимістичний
характер, що виливає з того, що
вона (екз. філ.) в основу людської
екзистенції кладе настрій страху
та непевності. Тимчасом існують
ще й інші основні настрої, більш
оптимістичні, і фон Рінтелен зробив
спробу побудувати на них
нову екзистенціяльну філософію.

Надзвичайно цікавою була
друга доповідь на тему екзистен-
ціяльної філософії, яку мав
проф. Бол'нов (Майнц). Допові-
дач дав образ цілості єкзист. фі-
лософії та, підкресливши значен-
ня Ясперса і Гайдегера, зайнявся
французьким екзистенціалізмом.
Тут можна відрізняти дві його
форми: 1) християнський екзи-
стенціалізм (Марсель та Мунье) і
2) атеїстичний екзистенціалізм
(Ж. П. Сартр), над яким допові-
дач зупинився довше, бо цей екзи-
стенціалізм є найбільш пошире-
ний в сучасній Франції. Проана-
лізувавши всі напрямки екзистен-

ціяльної філософії, проф. Больнов прийшов до висновку, що екзистенціальна філософія це — «ворота, крізь які повинна проходити філософія» і то не раз на завжди, але щораз іваново. Сама екзистенціальна філософія є тільки однією половиною філософії й мусить обов'язково вийти поза себе. Людська екзистенція неможлива без трансценденції. Цього не хоче знати екзистенціалізм Сартра, що вперто ховається за екзистенцією. Колись Ясперс сказав, що екзистенціальна філософія зайде на манівці, коли вона перетвориться у екзистенціалізм. Це сталося у Франції із філософією Ж. П. Сартра, що стала там модою. Але проблеми людської екзистенції надто поважні, щоби з ними обходитися як із модою. Екзистенціальна філософія мусить вийти поза себе, вона є початком нової грядучої величавої філософії, що, за словами одного із дискутантів, «вже висить у повітрі».

Це була кінцева доповідь на конгресі. Крім доповідей, на конгресі працювали три окремі гуртки: один, за ініціативою учасників із східньої зони, займався діалектичним матеріалізмом; другий, під керівництвом китайського професора Гсіяо Ші-ї займався східною філософією; третій, під керівництвом проф. Зігмунда, обговорював справу видавання «Філософічного Річника».

Кінцеву промову виголосив проф. Менцер (Галле), згадавши померлих у міжчасі (від 1934) філософів. Він заповів, що наступний конгрес в 1948 р. відбудеться на цьому самому місці та буде присвячений Максові Шелеру.

Важніші доповіді конгресу будуть опубліковані у «Журналі для філософічних дослідів».

Роман Трач, студ. філ.

«В ЛЮДИНІ ЛЮДЯНК РЯТУВАТИ».

(Декілька думок з Зальцбурзьких Високошкільних католицьких тижнів).

Зальцбург — місто музичних аспірацій, батьківщина Моцарта та осідок численних мистців. Перед Фестшільгавзом вечором зупиняються в містці серпні лімузини, з яких висідають гості всіх країн світу. Справжня жадоба музики — мистецтва та снобізм. Змішані з собою, як все в людському житті. Декілька соток метрів далі — мовчазний будинок теології. В ньому рік річно, таки в цьому самому місці серпні, відбуваються Високошкільні Католицькі Тижні. Гості — багато скромніше вбрані та не вибаглива обстановка. Мистецтво іншого рода знаходить тут своїх прихильників: шукання доріг до справжньої людини, людини не звіря, людини не автомата, але людини вільної, героїчної, християнської.

Чотири тижні відбуваються загальні виклади. Чотири курси: теологічний, юридичний, педагогічний, медичний. Викладачі з Австрії, Франції, Англії, Швейцарії, Люксембургу, ЗДА, Голландії. Слухачі — студенти, головно з австрійського терену, Франції, Голландії, Чехословакії та інших.

Величезний кругозор питань, що їх порушено на тих тижнях. Вони не давали, може, часто розв'язок остаточних, але вони давали стимул думати нам ними. А це вже багато. Цього саме бракує багатьом молодим людям і це зло треба, саме, викорінити до кінця.

Ми торкаємося далі деяких питань, бажаючи дати тим, очевидно коротко, деякий погляд на суть цих тижнів, які з року на рік стають щораз то більшим висловом не лише католицизму Ав-

стрії, але пунктом християнської високошкільної думки західної Європи.

Осередком аналізи є людина. Проф. Й. Фішль йде такими шляхами: для античної доби людина була святынею, в якій перебувало божество, логос, даймон; для середновіччя — людина буланосієм божескої неоціненої ласки та жляхетності. Тому образ людини тих часів — це гармонія, краса; пошана людської гідності була основним рушієм діл. Пізніше середновіччя, а наші часи вже остаточно, дегранізують людину, кладучи щораз то більше на перший плям матеріальне, забуваючи про духове. Вкінці Маркс з'ясував людину, як звірину, що «продукує знаряддя». Чи можна відтак дивуватися, що з людиною обходяться по звірячому? Заслуга в цьому, головно, філософії. Вона кинула людину в безпра- світну темряву. Політика пішла лише її слідами. Сьогодні, коли хочеться рятувати останки людності, коли хочеться рятувати в людині людяне, треба з'ясувати, що саме є ця людина. Людина — є прямо світом, де безпосередньо зустрічається матеріальнє і духове у вічному процесі життя. Людина є мандрівником на великих шляхах, що ведуть від темряви до світла, і вона блудить і блудити мусить, але вона постійно старається бути шляхетною, «вирости понад- себе- саму», бути гідною свого творця.

Людину не можна одначе розрізнявати лише як світ «сам- для- себе». Людина є суспільним ест- вом і її місце серед цієї збирноти, навищою формою якої є — держава. Саме доклад д-р Сільва Тарука розглядав це відношення людини — одиниці до колективу — держави. Це вза- їмне відношення коливається, мов маятик, між двома 'полосами'. Надмірним звеличенням — з одно-

го боку, і цілковитим нехтуванням державою — з другого. Таке становище веде до крайностей, коли не призначати вищої нормативної сили: Бога. Сьогодні, знову, перехилився маятник у деяких державах у бік тоталітаризму, в бік колективу — ідола. Яке становище людини до тотального режиму? Втеча? Привата? Ні! Поперше — людина не має спромогти звекти, а подруге — вона не сміє цього зробити. Держава — це форма спільноти, її життя. Її образ залежить від одиниць. Тому лише активною поставою до життя треба зробити цей образ людянином.

Людина одначе не здоволяється пересичним життям. Вона намагається поставити себе на найвищий щабель гієрархії во ім'я трансцендентального чи земського рушійного добра. Тут саме і джерело всякого месіянізму, який відограє велику роль у супільніх та релігійних рухах нашої доби.

Д-р о. Сузо Брави подає три ознаки всякого месіянізму.

Поперше: визнання носія ідеї-одиницю, клясу, народ — за післанця вищої сили, що нею не конечно мусить бути Бог, а напр. і «закономірність історичного розвитку».

Подруге: Вимога раю. Неконечно позагробового, але й земського.

Потрет: Вимога безумовної віри та послуху. Вимагається тотальної влади над людиною.

В нашу добу є три великі месіянізми:

Месіянізм народу чи раси. Його, вір — націонал-соціалізм. Це культ крові, землі, раси. З ним тісно звязаний, хоч це звучить може незвичайно, жидівський месіянізм. Мрія «вибраного народу». Подібно як мрія за «православним російським богом». Це неодинокі речі, щоєднають месіянізм народу — раси: німецький, жидівський і російський.

Месіянізм кляси, перш за все пролетаріату. З ненависті до інших суспільних клясів зроджений, месіяністичною вірою володіння скріплений, на пованім, тотальнім, опануванні людини спертий. Месіянізм матерії, людини робота, людини — звірини.

Месіянізм віри в технічний поступ — «евдемонічний техніцизм». Віра в перемогу людських терпінь при помочі поступу техніки. Ми переживаємо великий спалах цього месіянізму, як і велику кризу. Техніка випередила духа. Людина зубожіла.

Всі ці три месіянізми — протидіївудалістичні. Для них не має людини одиниці, є річ — одиниця, з якої твориться моноліт — носій месіяністичної думки. Є хибно теж робити з виборчої урні «західних демократій» новий міт, творити зародок нового мессіянізму. Для християн це пройдений етап. «Ми стоямо посеред месіяністичного порядку — наші сподівання можуть стати дійсністю щойно по-той-бік». До мети своєї людина діде, коли не нехтуватиме основними поняттями свободи, честі, совісти. Коли поступ та людяність не будуть лише фразами, але реальною дійсністю. Коли в людині врятуємо те, що найдорожче: людяність.

Чи можливий рятунок людини?

Проф. П'єр Фріден (Люксембург) в своєму блискучому докладі, вершку Високошкільних Тижнів, «Християнська ідея виховання у Франції» відповідає: та! Треба лише зніщити всі упередження та гордінню, яка є в нас, треба перебороти байдужість християн. «Велике нещастя цього світу не є те, що існують атеїсти, але те, що ми байдужі хри-

стияни» (Жорж Вернанос). Потрібна трансформація та інкарнація людини. «Що-правда царство християнства не з цього світу, але воно тут починається». Людина мусить стати активною супроти життя. Чим більше зростає техніка, тим більше блідшають вимоги етики, як компензатора. Відкинути треба матеріалізм комунізму та абсурдальності сартризму. Творити новий християнський активний гуманізм. Його вимоги подає Шарль Пегю. Треба творити живу людину дії, людину думки, не автомат. Людину чину, родини, батьківщини. Людину таку треба виховати. Християнізм має перед собою величезне завдання. Його роля: рятувати в людині людине. Покласти знову людину на належне їй місце. Збудити пошану до себе та довкілля. Оживити заново вічні правила, яким ім'я: Справедливість, Чесність, Шляхетність.

З золотого піску думок ми вибрали декілька зеренок. Вони заблистили перед нами шляхотністю своєї якості. Вони не можуть не захопити нас шукати нових зеренок серед «торжища» життя, серед правд буття, серед борії за хліб та волю. За життя взагалі і за життя вільне. Во лише вільна людина — індивідуально та колективно — гідна Ямення: людини. Знаходити дороги до справжніх вартостей — маємо завдання і ми. Завдання внутрішнього, особистого порядку, і завдання, що його кладе збірнота, народ. Не повинуватися тому — значить нехтувати найбільшим добром: волею.

Володимир Крікіський

Х Р О Н И К А

З ЖИТТІ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТИВ.

БОН.

Надзвичайні загальні збори УСГ відбулися 15. 7. з порядком нарад: з'йт з Загального Студентського З'їзду, з'йт зі З'їзду Міжнародного Студентського Союзу на британську зону та вибір нової управи. Цікаві відомості про ISS (Міжнародний Студентський Союз) подали учасники З'їзду. Завданням ISS є забезпечити чужинцям студії в університетах англійської фони. Керівним органом Союзу вважається голівна студ. рада, що складається з 18 членів, представників різних націй. У З'їзді взяли участь представники всіх центральних організацій та голови всіх студ. громад університету Бон.

ГІСЕН.

В літньому семестрі, що закінчився 1. 7. 1947, було в університеті в Гісен 18 студентів. Крім уже існуючих факультетів: ветеринарії, медицини й агрономії, відкривається ще два факультети: лісознай і харчо-водослідний.

ПАРИЖ.

В Парижі існує СГД з 15-ти дійсних членів (членами громади можуть бути також не-студенти). Парижка Студ. Громада об'єднує студентів цілої Франції. Можливості студій: найкраще студіювати тут технічні науки, що дають можливості праці. Українські студенти Сорbonи студіють французьку мову, медицину, держ. науки. Можливості праці та прожитку дуже важкі. Оплати на університеті високі, а стипендії здебільша одноразові. Звільнення від оплати можливе тільки на державних школах при добрім поступі в науці та добре знанні французької мови. Допомогу дістають студенти від французьких католиків у формі харчування, стипендій та прожитку під час ферій при франц. родинах. Крім Студентської Громади, існує Академічний Гурток на зразок наших акад. сеніоратів.

СТУДЕНТИ - ПОЛОНЕНИ.

Як відомо, українських полонених з Італії (Ріміні), а в тому числі і 212 студентів, зорганізованих в УСГ, перевезено до Англії. Покищо вони розкинені по різних таборах в Англії та зайняті фізичною працею. Виділ УСГ та Українське Допомогове Відомство в Лондоні роблять заходи для позитивної розв'язки питання українських студентів - полонених.

ГОЛЯНДІЯ.

Етідно з рішенням надзвичайних загальних зборів 27. 9. переданою ОУСК в Голяндії на Товариство Українських Студентів Католиків «Обнова» — філія в Голяндії. Нововибрана управа нав'язала тісні взаємини з поодинокими католицькими студентськими організаціями голландських університетів в Німеген, Тільбург і Вагенінген, та наладила зв'язки з секретаріатом «Пакс Романа» на Голяндію.

АВСТРІЯ.

20. 8. ц. р. відбулася в Зальцбурзі нарада представників поодиноких студентських товариств у справі красного представництва. Участь взяли товариства: УСОІ (Інсбрук), УАТ «Січ» (Грац) та УСГ (Зальцбург). Ціль тієї наради була поінформувати поодинокі студентські громади про потребу створити студентську надбудову на Австрію. Завданням такого представництва буде:

- 1) репрезентація при УЦДОА (Українське Центральне Допомогове Об'єднання на Австрію);
- 2) зв'язок і співпраця з КодУС-ом на Австрію;
- 3) справа міжнародної студентської репрезентації;
- 4) видавання одного студентського журнала на цілу Австрію.

ЗАЛЬЦБУРГ.

Останні загальні збори УСГ Зальцбург відбулися 7. 6. УСГ має зв'язки з усіма студентськими товариствами на терені Австрії та з об'єднанням студентів-чужинців у Зальцбурзі. Загал студентства включився в студійну працю. Студенти Зальцбурга студіюють переважно філософію й педагогіку, а в менший мірі музику й техніку. УСГ має малу бібліотеку, в якій є студентські журнали з Австрії та Німеччини, наукові скрипки та підручники. УСГ працює в напрямі поглиблення релігійно-національного виховання своїх членів. До культурно-освітньої праці місцевого студентства слід зачислити й супільну працю студентів в «Пласти» та в поодиноких таборах чи установах. УСГ організує також і матеріальну допомогу для студентів своїми власними силами, тому що не має ще змоги користати з інших допомогових фондів.

МЮНХЕН.

Товариство Українських Студентів Католиків «Обнова» в Мюнхені зорганізувало 19 жовтня товариську зустріч для своїх членів та запрошеных гостей. У привітних кімнатах німецького Штудентенверку зустрілося біля 30-ти студенток та студентів, членів товариства та членів УСГ. Між запрошеними гостями були: голова «Унітас»-у, та представники мадярського, польського та німецького кат. студ. товариства.

Академічний душпастир та опікун «Обнови» о. Мельник привітав гостей та привівних. Товариський підвечірок попередило фортепіанове сольсє тов-ки Г. Клим і сольстів тов. Рудавського.

Товариська зустріч «Обнови» залишила міле враження та можливо започаткувала нову форму товариських вечорів в культурно-домашній не таласливій атмосфері. Вечір оформлював своєю ініціативою та легким дотепом орг. реф. тов. Рибак.

ГАННОВЕР.

З'їзд УСПАЗ-у. Дня 18. 10. 1947 відбувся в Ганновері звичайний З'їзд Українського Студентського Представництва Аглійської Зони.

Після привітів, що їх зложили представники різних суспільних установ англійської зони, дотеперішній голова представництва тов. Цимбалістий прочитав доповідь на тему «Державницьке виховання в студентській організації». Після доповіді розвинулася доволі широка дискусія, в якій забирали голос так студенти, як і представники старшого громадянства.

Після звітів членів проводу та голів поодиноких товариств та після вибору нової управи прийнято новий статут. Відініці затверджено цілодобовий ряд актуальних справ, звязаних з майбутніми завданнями представництва. Обговорено, в перший мірі, важке матеріальне положення студентства та потребу негайної допомоги громадянства. У з'їзді взяв участь орг. реф. ЦЕСУС-у, що поінформував присяжних про працю та плани Управи ЦЕСУС-у.

АНГЛІЯ.

З розв'язанням та перенесенням табору полонених з Італії до Англії знайшлося тут багато студентів, що в короткому часі заснували ініціативний комітет. Саме з почину цього комітету відбувся 21 вересня ц. р. в Лондоні З'їзд українських студентів та організаційні загальні збори Української Студентської Громади у В. Британії.

Приїжджих на з'їзді було 60 осіб, в тому 27 студентів. З'їзд розпочато святочним богослужінням. Після привітальних слів представників громадянства та студентства приступлено до порядку нарад. Прийнято статут нової студентської Громади та вибрано управу. З'їзд ухвалив ряд резолюцій в питаннях світоглядових, організаційних та студійних. На з'їзді порушено також можливості студій в Ірландії завдяки фонду еп. І. Вучка та обговорено справу студентського фонду, який мав би існувати у формі КОДУС-у. З'їзд закінченено чайним вечором, що пройшов у дружній атмосфері.

ВІСТКИ З НІМЕЧЧИНИ.

МЮНХЕН.

Між університетами післявоєнної Німеччини мюнхенський університет займає, щодо кількості студентів перше місце. В літньому семестрі 1947 р. число іматрикульованих студентів виносило 9438 (з чого 1281 чужинців). Найбільше студентів на медичному (3815), найменше на богословському (99) факультетах.

БЕРЛІН.

В Берліні засновано т. зв. «Центральне Товариство для вивчення совєтської культури», що має на меті уможливити «всім верствам німецького народу вивчення совєтської культури».

РОСТОК.

При філософічному факультеті ростоцького університету утворено Слов'янський Інститут з катедрою діалектичного матеріалізму, яка, однак до сьогодні залишилась необсаджена.

З'ЇЗДИ — КОНГРЕСИ — КОНФЕРЕНЦІЇ.

В Дармштадті відбувся на початку серпня міжнародний конгрес для інженерського вишколу. Головною темою викладів була «Техніка як етичне і культурне завдання».

В Зеестсандті, над Штарнберзьким Озером, відбулася в тому ж часі друга конференція студентства американської зони, на якій обговорено передовсім проблему соціальної реформи високої школи та німецького студентства.

В Вілефельді відбулася 16—18 серпня конференція Соціалістичного Німецького Студентського Союзу (СДС).

В Боні відбулися по черзі конгреси географів, з'їзд мінералогів та конгрес психологів. Конгрес фізики відбувся в Геттінгені (4—7 вересня), а конгрес філософів в Гарміш Партенкірхен (2—8 вересня).

В Роттманнсгаге відбулася конференція «Пакс Романа», на якій українське студентство було заступлене представниками Товариства Українських Студентів Католиків «Обнова».

10—12 жовтня відбулася в Ганновері конференція німецьких студентів та міністрів освіти.

ВІСТКИ ЗІ СВІТУ.

ЛЕНІНГРАД.

На православній богословській академії в Ленінграді завінчався перший студійний рік. Ректором цієї «академії» є советський орденоносець «епіскоп» Осип.

Православна богословська академія в Москві має за собою також рік праці. Іспитовими предметами в ній є, крім догматики, літургії, гомілетики, ще загальна і російська церковна історія, «історія сект» та сталінська конституція.

ВОШИНГТОН.

На американських університетах не було в 1939 р. навіть сто студентів, які вивчали б російську мову. Тепер число таких студентів доходить до 30.000. В останньому році число шкіл для вивчення російської мови збільшилося на 38%.

ЧІКАГО.

В Чікаго з'їхались делегати всіх університетів США, щоб підготувити об'єднання всіх студентських організацій в Національний Союз Студентства Сполучених Штатів.

НЬЮ ЙОРК.

Число кваліфікованих кандидатів, яких з огляду на переповнення не допущено до студій, оцінюють на тверть мільйона.

ЙОГАНІСВУРГ.

В цьому місті Південноафриканської Унії університетські чинники заборонили студентам виставити «Отелло» тому, що головною особою шекспірової драми є «не-европеець».

ПАРИЖ.

В студентських легкоатлетичних змаганнях, що йх влаштувала Міжнародна Студентська Унія, взяли участь 18 країн з приблизно 1000 змагунами. Бразилія, Швейцарія, США та СССР відмовились від участі в світових студентських змаганнях, а Аргентина зовсім не відповіла на запрошення.

ЦЮРІХ.

Союз Швейцарського Студентства відмовився від дальшої співпраці з Міжнародною Студентською Унією, що чимраз виразніше набирає обличчя політичної експозитури «східного бльоку» в міжнародному студентському житті.

ШТОКГОЛЬМ.

В Лондсбергу (Швеція) відбулася в дніх 1—9 серпня ц. р. конференція Світової Студентської Християнської Федерації, в якій взяли участь 250 делегатів-студентів 70 націй.

ВІДЕНЬ.

120 професорів, а також багатьох доцентів, асистентів та лекторів звільнено з їхніх посад через прихильне ставлення до націонал-соціалізму. На самому тільки університеті звільнено 53 звичайних професорів, з яких 35 викладали на філософічному факультеті.

ИНСБРУК.

В невеличкій місцевості Тиролю — Аллах — відбулася міжнародна академічна зустріч, в якій взяли участь представники 20-х націй. Предметом доповідей та дискусій був «Образ світу та образ людини». Напрямною для зустрічі була доповідь Жюлена Бенда (Париз) на тему «Виховання та духовна єдність народів».

БУДАПЕШТ.

Загальні збори слов'янських студентів Будапешту домагалися створення єдиної організації для всіх слов'янських студентів.

СОФІЯ.

Вилдовер Пресс повідомляє, що згідно з недавнім оголошенням болгарським студентам дозволено студіювати закордоном лише в двох державах, а саме: в Румунії та Швейцарії.

